

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

Факультет суспільних наук

назва факультету

Кафедра теорії права та прав людини

(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (магістерської роботи)

магістр

(освітній ступінь)

на тему Гуманітарна інтервенція в міжнародному праві

Виконав:

студент II курсу, групи СПЛ17/М
спеціальності

081 «Право»

(шифр і назва спеціальності)

Гук Микола Степанович

(прізвище та ініціали)

Керівник Городиський І. М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Мотиль В. І.

(прізвище та ініціали)

Львів – 2018 року

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Історична перспектива розвитку поняття гуманітарної інтервенції в міжнародному праві.....	6
Висновки до Розділу 1	25
РОЗДІЛ II. Поняття гуманітарної інтервенції в міжнародному праві	26
2.1 Розуміння та ознаки поняття «гуманітарна інтервенція» в сучасному міжнародному праві.....	26
2.2 Структура гуманітарної інтервенції: правові аспекти.....	48
2.3 Відповідальність з захисту (Responsibility to Protect) як нова концепція гуманітарної інтервенції.....	60
Висновки до Розділу 2	68
РОЗДІЛ III. Міжнародно-правова практика здійснення гуманітарної інтервенції.....	69
3.1 Міжнародно-правова кваліфікація подій на Близькому Сході (2014-2017)	69
3.2 Міжнародно-правова кваліфікація інтервенції Російської Федерації в Крим... ..	82
Висновки до Розділу 3.....	90
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96

ВСТУП

Історія знає багато випадків масових та грубих порушень прав людини, багато з яких мали місце і у наш час. Камбоджа, Руанда та Косово є прикладами таких жахливих історичних подій. Після кожної такої події постає питання про їх причини та те, чи можна було якимось чином відвернути таку трагедію чи припинити до того, як шкода стане непомірно значною. Одним із таких способів, яке пропонує міжнародне право є унікальний інструмент захисту прав людини — гуманітарна інтервенція. Проте, попри те, що концепція гуманітарної інтервенції не новою для міжнародного права, існує багато питань, які вимагають додаткового дослідження.

Серед дослідників міжнародно-правових аспектів гуманітарної інтервенції варто відзначити таких вчених, як А. Хераклідес, А. Діалла, А. Райнікер, Л. Оппенгейм, Д. Шеффер, Й. Л. Хольцгрефе, М. Здоровега, А. Мойсеєнко, В. І. Мотиль та інші. Водночас, наявність великої кількості незгоджених між собою підходів до розуміння цього поняття гуманітарної інтервенції викликає потребу у продовженні вивчення цього інституту права міжнародної безпеки .

Актуальність теми також полягає в сучасних прикладах використання інструментів гуманітарної інтервенції практиці міжнародного права та дискусіях, стосовно їх допустимості. Так, інтервенція Сполучених Штатів Америки на чолі коаліції держав до Сирії є прикладом того, що гуманітарна інтервенція є ефективними інструментом захисту прав людини. Відповідно, дослідження цієї тематики є актуальним з огляду на необхідність повного розуміння цієї концепції в умовах сьогодення.

Метою магістерської роботи є здійснення комплексного дослідження поняття гуманітарної інтервенції та особливостей її застосування у практиці міжнародного права.

Досягнення мети дослідження, обумовило наступні завдання магістерської роботи:

з'ясувати історію становлення та розвитку концепції гуманітарної інтервенції в правовій доктрині;

дослідити сучасне розуміння поняття гуманітарної інтервенції;

встановити та розкрити зміст основних ознак гуманітарної інтервенції;

розкрити правові аспекти структури гуманітарної інтервенції;

здійснити аналіз концепції «відповідальності з захисту» та її впливу на концепцію гуманітарної інтервенції;

дослідити сучасну практику застосування гуманітарної інтервенції в практиці міжнародного права;

Об'єктом цього дослідження є наукові підходи до розуміння поняття «гуманітарна інтервенція» та відносини, що виникають із приводу її застосування у міжнародному праві.

Предметом дослідження виступають міжнародно-правова доктрина та міжнародно-правові акти, що визначають зміст концепції «гуманітарної інтервенції» та регулюють її застосування в практиці сучасного міжнародного права.

У межах цього дослідження було застосовано такі методи як формально-юридичний, формально-логічний для здійснення аналізу міжнародно-правової доктрини, міжнародно-правових актів, національного законодавства та міжнародно-правової практики. Застосовано метод системного аналізу при дослідженні практичних кейсів здійснення гуманітарної інтервенції.

Ключовими доктринальними джерелами для цього дослідження були праці низки науковців, зокрема В. І. Мотиля «Гуманітарна Інтервенція та міжнародне право: теорія і практика» (2011) та праця А. Гераклідеса та А. Ділла «Гуманітарна інтервенція в довгому ХІХ столітті» (2015).

Магістерська робота складається із вступу, трьох основних розділів, висновків та списку використаних джерел, який нараховує 67 позицій і займає 9 сторінок. Загальний обсяг роботи – 106 сторінок.

РОЗДІЛ I. Історична перспектива розвитку поняття гуманітарної інтервенції в міжнародному праві.

Концепція гуманітарної інтервенції є доволі давньою. Вона бере свій початок задовго до утвердження принципу невтручання у внутрішні справи держав. Витоки концепції гуманітарної інтервенції можна простежити в доктрині справедливої війни. Вчення про справедливу війну бере свій початок у давні часи, а саме в Стародавній Греції та Римі.

У Стародавній Греції, певні тези щодо справедливої війни, зокрема з гуманітарних мотивів, можна відслідкувати в працях відомих філософів Аристотеля та Платона.

Платон (428-347 р до н. е.) був одним з перших давньогрецьких мислителів, що висловлював свої думки щодо війни та її співвідношення з поняттям справедливості. Він стверджував, що війна є частиною природи людини і тому є невід'ємним елементом суспільного життя¹. На такі погляди філософа безсумнівно вплинув історичний період в якому йому пощастило народитися, а саме період Пелопоннеської війни, що тривала протягом більшої частини його життя. Тому у визначених працях Платона таких як “Держава” та “Закони” можна зустріти твердження, що війна є допустимою у разі якщо вона ведеться задля звільнення людей від поневолення². Проте, Платон не уточняв чи йдеться про звільнення лише Афінського, тобто власного народу, чи й інших народів від поневолення. Якщо розглядати твердження давньогрецького мислителя широко, то можна ствердити, що звільнення інших народів також підпадало під цей критерій. У такому випадку можна робити висновок про своєрідний праобраз сучасної концепції гуманітарної інтервенції.

---

¹Husby T. Justice and the Justification of War in Ancient Greece: Four Authors [Електронний ресурс] / Tristan K. Husby. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=classicshp>.

²Husby T. Justice and the Justification of War in Ancient Greece: Four Authors.

Також, Платон стверджував, що ведення війни задля встановлення остаточного миру буде справедливим³. Якщо тлумачити такі погляди давньогрецького мислителя, то й цей критерій справедливої війни нагадуватиме підставу для гуманітарної інтервенції. Адже якщо війна спрямована на встановлення миру в іншій державі, то вона спрямована на припинення насилля, тобто масових порушень прав людини. Таким чином, поширювальне тлумачення поглядів Платона щодо справедливої війни дозволяють виділити два праобразу сучасної концепції гуманітарної інтервенції.

Наступником Платона в давньогрецькій доктрині справедливої війни виступив Аристотель (384-322 р. до н.е.). При аналізі його праць можна натрапити на схоже бачення питання справедливої війни. Так, він стверджував, що війна може бути справедливою у випадку, якщо вона ведеться для захисту людей від поневолення, тобто перетворення їх у рабів⁴. Проте філософ не уточнює чи його позиція стосується захисту державою лише своїх громадян чи й громадян інших держав. Також згідно з Аристотелем справедливою буде війна, метою якої є встановлення миру⁵. Ця позиція є схожою на ту, що озвучував Платон. Наведені погляди Аристотеля щодо справедливої війни є, як і у випадку з поглядами Платона, є такими, що, на нашу думку, можна розглядати як праобразу гуманітарної інтервенції.

Проте, варто зазначити, що погляди згаданих давньогрецьких мислителів не завжди були послідовними. Так, той же Аристотель, що висловлював твердження, що звільнення від поневолення є справедливою причиною війни, також зазначав, що справедливо буде вести війну з метою поневолення народів, які з своєю природою є рабами.

---

³Husby T. Justice and the Justification of War in Ancient Greece: Four Authors [Електронний ресурс] / Tristan K. Husby. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=classicshp>.

⁴Husby T. Justice and the Justification of War in Ancient Greece: Four Authors.

⁵Ibid.

Саме тому, варто звернутися до мислителів Давнього Риму, яким вдалося більш ґрунтовно та точно дослідити тематику справедливої війни. Перш за все, варто зазначити, що основоположником теорії справедливої війни в Давньоримській традиції прийнято вважати Цицерона (106-43 р. до н. е.). Він стверджував, що є дві фундаментальні справедливі причини для війни такі як відповідь на завдання шкоди та завдання удару у відсіч загарбникам⁶. Також важливо зазначити, що як і Аристотель, Цицерон вбачав встановлення миру як найважливішу й остаточну мету будь-якої війни.

Цицерон виділяв два види справедливих причин. Важливо відмітити, що на відміну від згаданих раніше давньогрецьких філософів Цицерон детально пояснив загадані підстави для ведення війни. Так, Цицерон зазначав, що першу причину не можна розуміти вузько та застосовувати лише щодо власних громадян та держави. Цей філософ стверджував, що прикладом несправедливості буде ситуація коли певна сторона, яка спроможна відвернути чи припинити шкоду, що завдається іншій стороні не вживає жодних заходів для допомоги потерпілій стороні⁷.

Очевидно, що така позиція Цицерона має гуманітарний характер, адже спрямована на відвернення чи припинення шкоди, якої зазнають громадяни іншої держави. Таку шкоду найчастіше в часи Цицерона становила тиранія правителя, яка, як ми розуміємо, втілювалася в порушеннях прав людини. Таким чином, Цицерон вважає справедливою підставою для війни відвернення чи припинення шкоди, якої зазнає інша сторона, тобто громадяни іншої держави. Отже, можна зробити висновок, що Цицерон виділив в теорії справедливої війни концепцію, яка уже більш точно нагадувала теорію гуманітарної інтервенції.

---

⁶Husby T. Justice and the Justification of War in Ancient Greece: Four Authors [Електронний ресурс] / Tristan K. Husby. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=classicshp>.

⁷Husby T. Justice and the Justification of War in Ancient Greece: Four Authors.

Не менш важливий внесок у формування доктрини справедливої війни здійснив Сенека. Цей давньоримський мислитель, як і Цицерон розглядав підстави для початку справедливої війни широко. Так, він зазначав, що якщо інший правитель, який знаходиться далеко від Риму посягає на власний народ, то в Сенеки як римлянина виникає обов'язок перед людською расою, який є первинним та вищим за ті зобов'язання, які він має перед згаданим правителем⁸.

Такі погляди цього давньоримського філософа ідуть в ногу з раніше зазначеними твердженнями Цицерона. Також Сенека стверджував, що люди були народжені для того щоб допомагати одне одному, а тому захист тих, хто страждає має бути обов'язком інших⁹. Такі думки можна назвати революційними для тих часів, адже мова йде саме про обов'язок перед громадянами інших держав як перед представниками всього людства. Це важливо, тому що лише в наш час концепція гуманітарної інтервенції, яка була правом держави чи держав, починає перетворюватися на обов'язок міжнародної спільноти.

Після періоду Античності варто розглянути як поняття справедливої війни прогресувало далі. Прийнято вважати, що Папа Інокентій IV (1195-1154), був одним з прабатьків теорії гуманітарної інтервенції. Він, будучи відомим канонічним юристом, перебував на папському престолі під час хрестових походів. Для того аби виправдати ці військові дії, Папа Інокентій IV заявляв, що Хрестові походи були здійснені з метою відвернення чи покарання переслідування християн на території "невірних" мусульманських країн¹⁰.

Також важливим елементом було впровадження необхідності надання Папського дозволу на проведення подібних військових дій. Згадана конструкція, сформульована Папою Невинним IV, що існувала в роки хрестових походів увібрала в себе риси, які притаманні сучасній системі гуманітарної інтервенції.

---

⁸Heraclides A. Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century / A. Heraclides, A. Dialla., 2015. – 272 с.

⁹Heraclides A. Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century.

¹⁰Ibid.

Можна стверджувати, що конструкція з Папою та його дозволом були праобразом моделі з Організацією Об'єднаних Націй та санкцією Ради Безпеки як обов'язкової юридичної підстави для здійснення гуманітарної інтервенції.

Проте, вважаємо, що оскільки Католицька церква, а, отже й Папа охоплювали лише католицький світ старої Європи, середньовічна система більше нагадувала регіональну організацію. Постає проблема в тому що регіональна організація, яка не мала юрисдикції над державами Близького Сходу авторизувала інтервенції на ці території. Подібну конструкцію гуманітарної інтервенції, коли суб'єкти здійснюватимуть інтервенцію на території, що не підпадають під їхню юрисдикцію ми розглядатимемо далі при аналізі інтервенцій в Америці.

Наступний сплеск дискусій з приводу військових втручань на чужі території пов'язаний з відкриттям нових земель, зокрема Америки. Одним з перших хто висловлював думку з приводу інтервенцій в Новий Світ був відомий іспанський богослов, філософ, письменник та правник Ф. де Віторія (1483-1545). Ф. де Віторію в наукових колах вважають тим хто першим сформулював ідею гуманітарної інтервенції в найбільш наближеному до сучасного вигляді¹¹. Його тривожили випадки нецивілізованого поводження з людьми в суспільстві індіанців, зокрема жертвоприношення та канібалізм. Саме тому він сформулював тезу про те, що представники цивілізованого християнського світу не можуть залишати цих випадків без своєї уваги. Так, Віторія стверджував, що ті індіанці, які могли стати жертвами канібалізму, жертвоприношення чи інших подібних випадків нелюдського поводження, заслуговували бути врятованими представниками цивілізованого світу¹².

Така позиція іспанського філософа справді нагадує сучасну концепцію гуманітарної інтервенції. Підставою для інтервенції іспанських військ

---

¹¹Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

¹²Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention.

розглядаються порушення базових прав людини, перш за все, права на життя. Що важливо, Віторія заявляв, що не мало значення чи потенційні жертви давали згоду на те, щоб бути частиною спільноти, що означало їхню згоду на те щоб щодо них могли бути застосовані такі заходи як жертвоприношення¹³. Тобто отримання згоди чи незгоди як самих суб'єктів, яких потрібно рятувати, так і державоподібного утворення проти якого здійснюється інтервенція, не вимагалось. Також варто відзначити, що Віторія ставив одне життя вище життя більшості індіанців, які посягають на якогось конкретного індіанця, тим самим він заявляв про абсолютний характер права на життя. Таким чином, Віторія стверджував, що в держав представників цивілізованого християнського світу є право на військове втручання на території індіанців з метою врятування життя тих членів індіанського суспільства, що ставали жертвами окультних обрядів.

Ще одним визнаним мислителем, що жив в ті ж часи, що й Ф. де Віторія був Ф. Суарез (1548-1617), який був іспанським юристом та теологом. Як і Віторія, Суарез піднімав питання справедливої війни проти індіанців в призмі захисту тих хто може бути чи є жертвою жертвоприношень та канібалізму. Зокрема, він заявляв, що з метою захисту невинних застосовувати насилля проти невірних індіанців є допустимим для того щоб попередити жертвоприношення інших членів їх спільноти¹⁴. Ключовим і якісно новим у підході Суареза було твердження про захист невинних. Як бачимо з тези цього мислителя випливає, що саме задля захисту невинних індіанців, які можуть бути піддані жертвоприношенню чи актам канібалізму, допускається застосування військової сили представниками цивілізованого християнського світу. Це означає, що якщо певні індіанці підлягають жертвоприношенню чи іншому подібному акту як виду санкції за вчинення правопорушення, то такі особи не є невинними. У випадку

---

¹³Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

¹⁴Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention.

ритуальної смертної кари як міри відповідальності, таке позбавлення особи життя буде вважатися справедливим¹⁵. Саме тому такі особи не входитимуть в коло суб'єктів, чиє право на життя може бути захищене шляхом військової інтервенції з боку представників християнського світу.

Також цікавим є те, що Суарез заявляв про недопустимість використання гуманітарної інтервенції як інструменту для захоплення майна чи земель, навіть якщо ці землі заселені народами, що не сповідують християнство¹⁶. Важливість даної тези цього іспанського мислителя важко переоцінити, адже це твердження не втрачає своєї актуальності й сьогодні. Часто військові втручання здійснюються з гуманітарних мотивів лише з метою прикриття справжньої мети, якою завжди було захоплення нових активів чи поширення свого впливу.

Окрім вже згаданих іспанських філософів та юристів Ф. де Вікторії та Ф. Суареза, питання війни з гуманітарних мотивів досліджував італійський юрист А. Джентілі. Будучи професором цивільного права в Оксфордському університеті він видав свою працю “Про право війни”, у якій він виділяв різного роду підстави для початку та ведення війни. Серед них знайшлося місце природним та благородним. Серед підстав другої групи Джентілі виділяв, зокрема гуманітарні підстави. Так, італійський юрист зазначав, що війна є допустимою у разі якщо вона має своєю метою помсту за порушення прав осіб, що передбачаються позитивним правом¹⁷. Важливо, що Джентілі на відміну від своїх попередників не обмежувався лише правом на свободу як ключовим у дискурсі про підстави військових інтервенцій. Він стверджував, що початок війни буде виправданим проти тої сторони, що порушує загальні закони людства. Варто відзначити також, що як і його попередники Джентілі часто ґрунтував свої висновки та погляди на релігійних

---

¹⁵Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

¹⁶Cavallar G. The Rights of Strangers: Theories of International Hospitality, the Global Community and Political Justice since Vitoria / Georg Cavallar. – Aldershot: Ashgate Publishing Limited. – 417 с.

¹⁷Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

ідеях. Так, він заявляв, що ті хто живуть згідно вчення Господнього, повинні ставитися до шкоди завданої іншим, як до такої, що завдана їм самим¹⁸. Таким чином, Джентілі вважав, що ігнорувати страждання громадян інших держав не можна, якщо є реальна можливість їх припинити. Він стверджував, що існує обов'язок врятувати тих кому завдається шкода¹⁹.

Також важливо, що Джентілі жив у ту ж епоху, що й Віторія з Суарезом, і тому його праці щодо права війни та справедливих причин для її оголошення були актуальними для обґрунтування інтервенцій проти народів Нового Світу. Як і згадані іспанські філософи, Джентілі стверджував, що випадки канібалізму та жертвоприношень становили ті порушення, що породжували у представників цивілізованого християнського світу обов'язок втрутитися та припинити їх. Він також стверджував, що одна держава має право втрутитися в іншу з метою захисту осіб від жорстокості та несправедливості їхнього правителя²⁰. Тут проглядається важливе твердження Джентілі, що право на інтервенцію виникатиме лише у випадку якщо порушення прав людини будуть вчинятися правителем або значними групами осіб; проте такі порушення прав людини аж ніяк не становитимуть підстави для гуманітарної інтервенції якщо такі протиправні акти вчинятимуться окремим особами і становитимуть одиничні випадки.

Важливо згадати, що Джентілі як і Суарез наголошував на тому, що жертви мають бути особами невинними. Лише задля врятування невинних суб'єктів може бути застосована гуманітарна інтервенція. Таким чином, А. Джентілі виділяв інтервенцію з гуманітарних мотивів, а саме задля припинення порушень прав людини, що впливають з загальних законів людства.

---

¹⁸Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

¹⁹Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention.

²⁰Ibid.

Ще одним філософом та юристом, який здійснив внесок в доктрину гуманітарної інтервенції в часи відкриття Нового Світу був іспанський мислитель Х.Х, де Сепульведа. Він виділяв чотири основні “гуманітарні” підстави для здійснення військової інтервенції проти індіанців, що населяли території Америки. Перш за все цей іспанський філософ зазначав, що оскільки індіанці є варварами представник цивілізованого світу мають право силою “цивілізувати”²¹. Другою підставою було те, що індіанці були варварами, що вірили в Диявола та окультні обряди, зокрема канібалізм, що були злочинами на думку філософа²². Друга підстава повинна розглядатися в сукупності з третьою, оскільки Сепульведа зазначав, що представники цивілізованого світу мають право на військову інтервенцію з метою врятування життя тих невинних індіанців, які могли ставати жертвами від жертвоприношень та інших окультних обрядів, які були частиною життя індіанців²³. Четвертою окремою підставою для здійснення військової інтервенції проти індіанців Америки Сепульведа вважав, що індіанці були “невірними” (такими, що не сповідують християнство – Прим. Авт.), а тому “потребували” допомоги в наверненні в християнство²⁴.

Таким чином, вбачається, що Сепульведа вважав, що індіанці будучи частиною такого суспільства ставили себе в небезпеку стати жертвами посягань на життя. Тобто сам факт існування суспільства “невірних” варварів, що практикували канібалізм та жертвоприношення, створював потенційну небезпеку масових посягань на життя самих же членів такого соціального утворення. Тому сам факт існування суспільства індіанців у тому вигляді, якому його застали європейці обумовлював, на думку Сепульведи, право представників

---

²¹Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

²²Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention.

²³Ibid.

²⁴Ibid.

цивілізованого світу на військове втручання, яке могло б називатися гуманітарним.

Важливо відзначити, що згідно з Сепульведою усі з перерахованих підстав містили в собі гуманітарні мотиви. Проте, на наш погляд, лише одна з перерахованих підстав може носити назву гуманітарної. Мова йде про третю підставу з згаданих вище, а саме військову інтервенцію з метою врятування життя тих невинних індіанців, які могли ставати жертвами від жертвоприношень та інших окультних обрядів, які були невід'ємною частиною культури індіанців.

На нашу думку інші три підстави можна розглядати лише як передумови виникнення ситуації, що становить зміст згаданої в попередньому реченні гуманітарної підстави. По-перше, на нашу думку, той факт, що індіанці є варварами сам по собі не містить жодних гуманітарних підстав для здійснення інтервенції. Проте в сукупності з фактом того, що варварський спосіб існування зумовлював можливість частих посягань на життя, зокрема факти канібалізму та жертвоприношення, можна стверджувати про існування гуманітарного мотиву. По-друге, друга та четверта підстави є співзвучними. Згідно змісту цих підстав факт того, що індіанці є невірними породжує право на інтервенцію. Знову ж таки вважаємо, що важливо звернути увагу на те, що сам по собі факт того, що індіанці сповідували віру відмінну від християнства не міг породжувати жодних підстав для інтервенції. Її варто розглядати лише в прив'язці до факту викладеного в третій підставі, тобто факту регулярних посягань на життя невинних осіб з метою здійснення жертвоприношень чи здійснення актів канібалізму.

Також варто наголосити на тому, що з змісту другої підстави Сепульведа розглядав інтервенцію також і як спосіб покарання індіанців за їхні злочини. Важливо, що філософ формулював основний мотив для здійснення інтервенції як

покарання за вчинення злочинів проти самої природи²⁵. У такому формулюванні важко побачити саме гуманітарні мотиви, а тому складно назвати подібну інтервенцію гуманітарною. Проте, якщо подивитися на таку підставу під дещо іншим кутом зору, то все-таки можна відслідкувати гуманітарний характер такої підстави. Так, якщо б Сепульведа визначив метою інтервенцію не покарання за вчинення злочинів, а, власне, негайне припинення вказаних злочинів, що становили посягання на життя невинних індіанців, то в такому випадку ця підстава могла б називатися гуманітарною.

Таким чином, як і його попередники Сепульведа обґрунтовував правомірність інтервенцій іспанських військ в Америку гуманітарними мотивами. Важливо, що як і його попередники, згадані раніше, єдиною підставою для здійснення гуманітарної інтервенції він виділяв необхідність захисту невинних індіанців від посягання на їхні життя з боку інших індіанців, які мали місце в рамках здійснення релігійних ритуалів таких як жертвоприношення та канібалізм.

Протилежні погляди до тих, що висловлював Сепульведа пропагував Б. де Лас Касас (1484-1566), що був іспанським священником-домініканцем захисником корінного населення Америки. Лас Касас категорично заперечував концепцію гуманітарної інтервенції проти корінних народів Америки, яку запропонував Сепульведа та пропонував своє бачення цього інституту міжнародного права.

Перш за все, Лас Касас звертав увагу на те, що згідно позиції Сепульведи представники цивілізованого світу мають право на здійснення військового втручання на землі Америки з метою припинення актів канібалізму та жертвоприношень та покарання винних за вчинення таких діянь. Проте, Лас Касас заявляв, що такого права в католицької церкви та інших представників європейського континенту немає. Він справедливо звертав увагу на проблему юрисдикції. Згідно з позицією Лас Касаса католицька церква як суб'єкт, що

---

²⁵Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

ініційовує вторгнення на землі корінних Американців не має права робити цього з огляду на те, що вона не поширює свою юрисдикцію на ці землі. Католицька церква на чолі з Папою поширює свою юрисдикцію на християн, тобто на християнський світ²⁶. Саме тому зважаючи на той факт, що корінні народи Америки не були християнами, вони не могли підпадати під юрисдикцію католицької церкви. Ця ситуація резонує з кейсом хрестових походів протиставляється позиції Папи Невинного IV, про яку згадується раніше. Як ми бачимо, як під час здійснення хрестових походів, так і у випадку з інтервенціями в Америку існувала проблема юрисдикції. Таким чином, католицька церква та інші представники християнського світу не мали юридичних підстав для втручання в звичний спосіб життя індіанців.

Більше того, відповідно до позиції Лас Касаса католицька церква та інші представники християнського світу не мали права на здійснення інтервенції з метою покарання індіанців за факти канібалізму та жертвоприношень навіть якби юрисдикція була²⁷. Індіанці вчиняли акти канібалізму та жертвоприношення, але важливо дослідити мету згаданих дій з боку індіанців. А метою в цьому випадку було вшанування богів в яких вони вірили. У такому випадку, жодного злочинного наміру при вчиненні таких дій індіанці не мали, навпаки їх наміри можна було вважати благородними²⁸. Отже, їх незнання Лас Касас розглядав як підставу для звільнення від будь-якої відповідальності. Таким чином, ідею “каральної” інтервенції Лас Касас категорично заперечував.

Надалі Лас Касас відповів на позицію Сепульведи стосовно гуманітарної інтервенції покликаної зруйнувати уклад індіанців, адже саме він був причиною постійних масових посягань на життя невинних осіб. Сепульведа як згадувалося

---

²⁶Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

²⁷Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention.

²⁸Ibid.

вище стверджував, що жертвоприношення та канібалізм є посяганнями на життя невинних осіб, а отже мають бути покарані, а особи на яких посягають мають бути врятовані. Оскільки згадані акти, що становили посягання на життя були частиною звичного устрою життя індіанців, інтервенція, яка б насильно змінила цей устрій припинила б подальші масові посягання на життя.

Лас Касас з такою позицією, яка впливала з бачення Сепульведи, категорично не погоджувався. Він натомість стверджував, що при здійсненні інтервенції з гуманітарних мотивів ключовим є саме поняття гуманітарних мети та результату. Здійснення гуманітарної інтервенції має мати за мету припинення масових посягань на життя чи інших порушень прав людини чи природного права як було прийнято стверджувати в часи Сепульведи та Лас Касаса. Як вже було зазначено, Сепульведа дотримувався думки, що заради досягнення гуманітарної мети допускається військове втручання в усталений устрій життя індіанців і тим самим його руйнування.

Також з поглядів Сепульведи випливає, що він ставив одне життя невинного індіанця вище життів багатьох інших, які посягали на його життя під час актів жертвоприношення чи задля вчинення акту канібалізму. З огляду на зазначене у концепціях гуманітарної інтервенції за Сепульведою був відсутній критерій пропорційності. На відміну від Сепульведи, Лас Касас вважав, що досягнення результату не може виправдовувати застосування будь-яких методів, тим більше таких, що принесуть завідомо непропорційну шкоду. Ключовим при здійсненні гуманітарної інтервенції за Лас Касасом є досягнення гуманітарного результату. Лише в разі досягнення гуманітарного результату, який обумовлений гуманітарною метою, інтервенцію можна називати гуманітарною, тобто такою, що спрямована на припинення посягань на життя індіанців у цьому конкретному випадку.

Також важливо відзначити, що гуманітарний результат може бути досягнений лише якщо існуватиме певна пропорційність при здійсненні інтервенції. Згідно з Лас Касасом, інтервенція за Сепульведою, тобто така яка спрямована на руйнування суспільства індіанців заради припинення здійснення актів жертвоприношення та канібалізму не здатна досягти гуманітарного результату, бо задля врятування життя кількох індіанців буде поставлено під загрозу життя сотень чи навіть тисяч. Лас Касас порівнює гуманітарну інтервенцію за Сепульведою з лікарем який заради лікування пальця відтинає цілу руку²⁹. Таким чином, за Лас Касасом гуманітарна інтервенція має право на життя, але вона обов'язково має бути спрямована на досягнення гуманітарного результату та відповідати критерію пропорційності.

Наступним мислителем який здійснив внесок в розвиток концепції гуманітарної інтервенції був голландський юрист Г. Гроцій (1583-1645). Відповідно до праць цього середньовічного юриста можна виділити два погляди на концепцію гуманітарної інтервенції.

Гроцій заявляв, що усі члени міжнародної співтовариства мають права карати порушення природного права та позитивного права народів незалежно від того де та проти кого такі порушення вчинялися³⁰. Такий погляд на інтервенцію з боку Гроція дещо співзвучний із вказаним вище баченням Сепульведи, який розглядав гуманітарну інтервенцію як інструмент покарання індіанців за масові порушення природного права. Згідно з Гроцієм така інтервенція є обґрунтована з огляду на те, що в світі відсутня певна вища інстанція яка могла б здійснювати такі втручання³¹. Оскільки міжнародне право передбачає паритетність та рівність відносин, то самі члени міжнародного співтовариства повинні розуміти, що якщо

---

²⁹Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.

³⁰Criddle E. Three Grotian Theories of Humanitarian Intervention [Електронний ресурс] / Evan J. Criddle // Theoretical Inquiries 473 in Law. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://din-online.info/pdf/th16-2-9.pdf>.

³¹Criddle E. Three Grotian Theories of Humanitarian Intervention.

один допускати масові порушення природного чи позитивного права, то в іншого виникне право втрутитися та припинити їх. Проте, на нашу думку, можливість здійснення такого виду інтервенції є підривною по відношенню до згаданого вище принципу паритетності у відносинах між державами. Саме тому якщо якась одна держава самостійно вирішить здійснити гуманітарне втручання в іншу, це буде радше демонстрацією вищості цієї держави у відносинах з іншими членами міжнародного товариства.

Тому, на нашу думку, важливим є існування інституту авторизації гуманітарної інтервенції з боку певного органу, аби мінімізувати “самодіяльність” певних держав. Проте в обговорюваному першому підході Гроція такого інституту не вбачається. Таким чином, гуманітарна чи гуманітарно-каральна інтервенція за Гроцієм це право на військове втручання з першочерговою метою покарання. Згідно з Гроцієм таку інтервенцію може самостійно реалізувати будь-яка з держав учасників міжнародного співтовариства. Припинення масових порушень виступає як побічний наслідок, а не як первинна мета. Ця позиція Гроція нагадує раніше аналізовану позицію щодо каральної інтервенції Сепульведи. Вважаємо, що інтервенцію за Сепульведою та Гроцієм, яка перш за все має на меті покарання, не можна називати гуманітарною.

Гуго Гроцій не обмежився лише одним поглядом на концепцію гуманітарної інтервенції. Окрім аналізованої вище гуманітарно-каральної інтервенції, він виділяв ще охоронну чи як її ще можна назвати “опікунську” інтервенцію. В основу цієї концепції гуманітарної інтервенції голландський юрист поклав модель відносин між опікуном та підопічним³². За аналогією з відносинами між опікуном і його підопічним будуються відносини всередині держави. Правителя можна розглядати як опікуна, а його підданих — як підопічних про

---

³²Criddle E. Three Grotian Theories of Humanitarian Intervention [Електронний ресурс] / Evan J. Criddle // Theoretical Inquiries 473 in Law. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://din-online.info/pdf/th16-2-9.pdf>.

яких він зобов'язаний турбуватися. Проте важливо зазначити, що в окремих випадках правитель однієї держави може бути відповідальним і за підданих інших держав, якщо проти них чиняться неправомірні дії з боку їхнього правителя.

Таким чином, обов'язком опікуна опікуватися навіть чужими підопічними, коли така потреба є очевидною є підставою для втручання в відносини між правителем, що порушує права своїх підданих та цих підданих. Іншими словами Гроцій заявляв, що держави можуть застосовувати силу з метою захисту прав людини з огляду на природне право на опір тих, чиї права порушуються³³. Такий погляд на концепцію гуманітарної інтервенції від Гуго Гроція виглядає найбільш наближеним до сучасного розуміння цього інституту міжнародного права. Проте на відміну від сучасної концепції гуманітарної інтервенції, Гроцій не стверджував про необхідність існування органу чи організації, яка б надавала право на здійснення гуманітарної інтервенції. Таким чином, можна стверджувати, що відповідно до бачення Гроція у кожній державі існувало право самостійно, якщо вона вважатиме за потрібне, здійснювати інтервенцію з гуманітарних мотивів. Відтак, концепція охоронної гуманітарної інтервенції за Гуго Гроцієм містила простір для зловживань цим інструментом міжнародного права.

Також не можна не згадати англійського ліберала Д. С. Мілля (1806-1873), який, як прийнято вважати, у XIX столітті був одним з перших хто зробив внесок в розвиток доктрини гуманітарної інтервенції. Мілля у своїй знаковій праці “Декілька слів про неінтервенцію” стверджує, що за загальним правилом інтервенція, тобто агресивна війна, є недопустимою, проте у будь-якому разі існують випадки, коли принцип невтручання не може застосовуватися. Ключовим в його риторичі щодо гуманітарної інтервенції було твердження про те, що цивілізовані та варварські суспільства не є рівними, а тому інтервенція спрямована

---

³³Criddle E. Three Grotian Theories of Humanitarian Intervention [Електронний ресурс] / Evan J. Criddle // Theoretical Inquiries 473 in Law. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://din-online.info/pdf/th16-2-9.pdf>.

проти нецивілізованого народу є допустимою. З приводу цих поглядів Мілля вважаємо, що інтервенція проти так званих нецивілізованих народів не може називатися гуманітарною, тому що жодних мотивів врятування людей чи припинення масових порушень прав людини у згаданій моделі інтервенції за Міллем немає.

З іншого боку, Мілль виводив ще одну підставу для здійснення інтервенції, яку можна вважати гуманітарною. Так, цей англійський мислитель ХІХ-го століття зазначав, що держава має право втрутитися з військовою інтервенцією в іншу державу у випадку коли її народ потребує допомоги в боротьбі проти гніту з боку їхнього тиранічного правителя³⁴. Ця концепція гуманітарної інтервенції отримала в літературі назву “визвольної” гуманітарної інтервенції. Також Мілль категорично висловлювався проти інтервенцій, що здійснювалися з метою придушення повстань народу проти тиранічного правителя. Таким чином, за Міллем гуманітарна інтервенція це право держави на військове втручання в іншу з метою визволення її народу від тиранії.

У ХХ-му столітті значний внесок в розвиток концепції гуманітарної інтервенції здійснив американський філософ М. Вальцер. Він будучи певною мірою послідовником ідей Джона Стюарта Мілля, у своїй фундаментальній праці “Справедливі та несправедливі війни” заявляв, що невтручання є базовим станом в міжнародному праві, але разом з тим в певних виняткових ситуаціях допускається військове втручання³⁵. Такими випадками він називав ситуації масових та грубих порушень прав людини. Вальцер стверджував, що коли держава здійснює масові

---

³⁴Tesón F. The Liberal Case for Humanitarian Intervention [Електронний ресурс] / Fernando R Tesón // FSU College of Law. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=821122096002082066119097006028101077058033026084001028104110016024117026096033043000025007109065114009000091114109094088001043065027088113108115007118126064077042046025097079070005126085102126066087067127095113090099002077065125086073018083065&EXT=pdf>.

³⁵Nardin T. From Right to Intervene to Duty to Protect: Michael Walzer on Humanitarian Intervention [Електронний ресурс] / Terry Nardin // The European Journal of International Law. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ejil.org/pdfs/24/1/2371.pdf>

грубі порушення прав людини проти свого народу, то в такий спосіб уряд підриває державний суверенітет, яким він наділений.

Більше того, згідно з позицією Вальцера немає юридичної вимоги щоб жертви склали тест на те чи вони здатні самі себе захистити³⁶. З огляду на наведене вбачається, що право на здійснення гуманітарної інтервенції в певній державі виникає незалежно від того чи особи, що піддані таким масовим порушенням прав людини здатні чинити опір своєму уряду чи іншому суб'єкту, що здійснює порушення прав людини. Також це означає, що право на здійснення гуманітарної інтервенції виникає незалежно від того чи люди, що зазнають масових та грубих порушень їхніх прав, просять в іноземній державі захисту від згаданих порушень. Таким чином, застосування сили в рамках інституту гуманітарної інтервенції за Вальцером є нічим іншим як розширенням права на застосування сили в порядку самооборони³⁷.

Разом з тим Вальцер стверджує, що держава, що має намір реалізувати своє право на гуманітарну інтервенцію повинна довести, що потерпілі не можуть бути захищені в будь-який інший спосіб³⁸. Це твердження є важливим, оскільки як він зазначав природним та фундаментальним станом міжнародного права є невтручання держав в справи інших держав. А обов'язок держави з доведення того, що гуманітарна інтервенція є крайнім заходом для захисту населення виступає свого роду гарантією.

Також цікаво, що Вальцер висловлювався з приводу закидів, що гуманітарна інтервенція часто є зовсім не гуманітарною, а держави, що її здійснюють переслідують перш за все свої власні мотиви. На думку Вальцера, гуманітарні інтервенції, навіть якщо вони часто й переслідують певні інші мотиви

---

³⁶Nardin T. From Right to Intervene to Duty to Protect: Michael Walzer on Humanitarian Intervention [Електронний ресурс] / Terry Nardin // The European Journal of International Law. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ejil.org/pdfs/24/1/2371.pdf>

³⁷Nardin T. From Right to Intervene to Duty to Protect: Michael Walzer on Humanitarian Intervention.

³⁸Ibid.

тих, хто їх здійснює, однаково залишаються хоча б частково гуманітарними, якщо в кінцевому результаті масові та грубі порушення прав людини будуть припинені³⁹. Такий погляд американського філософа є важливим у незмінній дискусії про те чи можна взагалі вважати застосування військової сили гуманітарною. Також варто відзначити, що такий погляд Вальцера перегукується з поглядом Лас Касаса щодо того, що в інтервенція для того щоб бути гуманітарною повинна досягати гуманітарного результату, тобто повинна припиняти масові та грубі порушення прав людини.

Іншою тезою Вальцера щодо гуманітарної інтервенції вартою нашої уваги є те, що право на здійснення гуманітарної інтервенції мають лише ті держави, що самі поважають права людини⁴⁰. Така позиція Вальцера, на нашу думку, виглядає більш ніж обґрунтовано. Логічно, що ті держави, які допускають порушення прав людини проти осіб, що перебувають під їхньою юрисдикцією не мають преш за все морального права на здійснення інтервенції в іншу державу, адже видається сумнівним, що такий учасник міжнародних відносин здійснюватиме її саме з гуманітарних мотивів.

Проте встановлення такого обмеження, на нашу думку, має й негативну сторону, а також суперечить аналізованим вище тезам Вальцера. Не можна передбачити, що держава, що якоюсь мірою була помічена в порушенні прав людини, при здійсненні гуманітарної інтервенції не переслідуватиме гуманітарної мети. Тим більше, як вже зазначалося, для Вальцера важливим є те, що будь-яка інтервенція є гуманітарною хоча б частково. Таким чином, інтервенція, яка буде здійснена державою, що, можливо, переслідуватиме відмінні від гуманітарних мотиви, однаково в кінцевому результаті має потенціал покласти край

---

³⁹Nardin T. From Right to Intervene to Duty to Protect: Michael Walzer on Humanitarian Intervention [Електронний ресурс] / Terry Nardin // The European Journal of International Law. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ejil.org/pdfs/24/1/2371.pdf>

⁴⁰Nardin T. From Right to Intervene to Duty to Protect: Michael Walzer on Humanitarian Intervention.

порушенням прав людини, а тому буде гуманітарною та ефективною. Отже, обмеження кола держав, що матимуть право на здійснення інтервенції виглядає спірним.

Таким чином, концепція гуманітарної інтервенція за Вальцером – це право держави, яка поважає права людини, на застосування сили проти іншої держави з метою припинення масових та грубих порушень прав людини, яких зазнає населення держави інтервенції, незалежно від того чи це населення здатне самостійно припинити такі порушення.

Висновки до Розділу 1.

Підсумовуючи цей розділ можна зробити такі висновки:

1. Як бачимо розвиток доктринальних підходів до розуміння концепції гуманітарної інтервенції відбувався на всіх історичних етапах.

2. У попередні історичні періоди гуманітарну інтервенцію розуміли через призму концепції справедливої війни.

3. Розвиток сучасної концепції гуманітарної інтервенції розпочався в XX столітті.

РОЗДІЛ II. Поняття гуманітарної інтервенції в міжнародному праві

2.1 Розуміння та ознаки поняття «гуманітарна інтервенція» в сучасному міжнародному праві.

Для початку важливо відзначити, що з метою забезпечення кращого розуміння і спрощення самого дослідження потрібно визначити основні поняття, що міститимуться в цій магістерській роботі. Очевидно, що центральним поняттям роботи є «гуманітарна інтервенція», саме тому ключовим завданням є визначення цього поняття.

Важливо відмітити, що термін «гуманітарна інтервенція» попри те, що він існує в теорії та практиці міжнародного права протягом століть, до сьогодення не має однозначного розуміння. По-перше, відсутність уніфікованого розуміння змісту та обсягу поняття «гуманітарна інтервенція» продиктовано тим, що в жодному офіційному міжнародному документі не міститься визначення цього поняття. Один з основоположних міжнародних документів, а саме Статут Організації Об'єднаних Націй взагалі не містить жодної згадки терміна «гуманітарна інтервенція». Більше того міжнародні договори та резолюції Генеральної Асамблеї ООН не містять визначення терміну «гуманітарна інтервенція»⁴¹. Таким чином, з боку міжнародних організацій та держав на офіційному рівні поняття «гуманітарна інтервенція» залишається проігнорованим та не визначеним.

Проте не зважаючи на відсутність офіційного визначення поняття, інститут гуманітарної інтервенції завжди був предметом уваги з боку вчених в сфері міжнародного права. Саме завдяки доктрині на цьому етапі розвитку концепції гуманітарної інтервенції існує величезний масив визначень цього поняття.

---

⁴¹Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 15 с.

Важливо звернути увагу на те, що наявні визначення є як схожі за змістом та обсягом, так і кардинально відмінні. Саме тому можна констатувати, що пори численність спроб теоретиків концепції «гуманітарної інтервенції» виробити уніфіковане визначення цього поняття, цієї мети до сьогоднішнього дня не досягнуто. Отже, аналіз наявних поглядів на визначення поняття терміну «гуманітарна інтервенція», узагальнення та пропозиція оптимальної, на думку автора, дефініції є актуальним завданням цього магістерського дослідження.

Починаючи дослідження поняття «гуманітарна інтервенція» варто звернутися до вітчизняної та зарубіжної літератури з метою з'ясування того чи термін «гуманітарна інтервенція» є єдиним усталеним найменуванням досліджуваного в рамках цієї магістерської роботи інституту міжнародного права. Цікаво, що назва «гуманітарна інтервенція» виявилася далеко не єдиним терміном використовуваним для позначення досліджуваного поняття. Так, В. І. Мотиль у своєму дослідженні присвяченому питанню поняття гуманітарної інтервенції відзначає, що «у теорії міжнародного права трапляються й інші терміни — продемократична інтервенція, інтервенція з міркувань гуманітарного характеру, інтервенція в інтересах гуманності, інтервенція в гуманітарних цілях, гуманітарне втручання, обов'язок по захисту, гуманітарні силові операції, інтервенція, яка базується на принципах гуманності, інтервенція з мотивів гуманності, примусові заходи в гуманітарних цілях, надзвичайний гуманітарний захист та допомога».⁴² Також у доктрині міжнародного права можна зустріти такі терміни як гуманітарна військова інтервенція⁴³ та гуманітарна війна⁴⁴, які однозначно вказують на

---

⁴²Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 16 с.

⁴³Seybolt T. Humanitarian Military Intervention The Conditions for Success and Failure [Електронний ресурс] / Taylor B. Seybolt // Oxford University Press. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI08Seybolt.pdf>.

⁴⁴Roberts A. Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights [Електронний ресурс] / Adam Roberts. – 1993. – Режим доступу до ресурсу: https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course%20Material/SEC6302/Readings/Lesson_4/Roberts.pdf.

застосування збройної сили як визначальної ознаки міжнародно-правового інституту, який у цій роботі називатиметься “гуманітарна інтервенція”.

Цікаво, що проаналізувавши на вказані вище терміни, які використовуються різними теоретиками міжнародного права, одразу можна зробити висновок, що в ці терміни вкладається різний зміст. Не можна не погодитися з В. І. Мотилем який наголошує на тому, що наявність такої кількості різних за змістом поглядів на одне й те ж правове явище становить неабияку складність. З одного боку, важливо відмітити, що більшість з наведених вище варіантів іменування досліджуваного інституту міжнародного права включають термін «інтервенція», що є безумовно виправданим і доцільним.

У той же час є терміни, які використовують дещо інший понятійний апарат. До прикладу, термін «гуманітарні силові операції», на нашу думку, є невдалим з огляду на те, що таке формулювання є надто вузьким. Термін «операції» вказує лише на один з кількох способів здійснення інтервенції, а тому очевидно, що він не підходить для найменування цього міжнародно-правового інституту. Іншим невдалим, на нашу думку, терміном для позначення досліджуваного інститут є «гуманітарна війна». По-перше, термін «війна» загалом є доволі не юридичним, а радше політичним поняттям. Важливо, що така галузь міжнародного права як міжнародне гуманітарне право не оперує терміном «війна», а натомість використовує термін «збройний конфлікт». З огляду на це використання такого емоційно забарвленого, не юридичного терміну, на нашу думку, є не доцільним. По-друге, термін «війна» має ширше значення аніж «інтервенція», а тому для цілей визначення досліджуваного поняття доцільно використовувати саме термін «інтервенція».

З іншого боку, також Варто відзначити, що такий термін як «продемократична інтервенція» є доволі сумнівним адже слово «продемократичний» не вказує на «гуманітарний» характер цього інституту як

ключову його ознаку. Такі формулювання як «з міркувань гуманітарного характеру», «в інтересах гуманності», «в гуманітарних цілях», «яка, базується на принципах гуманності», «з мотивів гуманності» можна замінити на термін «гуманітарна», оскільки останній термін включає в себе зміст зазначених вище термінів, що використовуються для характеристики природи досліджуваного міжнародно-правового інституту. Таким чином, для цілей цього магістерського дослідження буде використовуватися термін «гуманітарна інтервенція».

Для початку дослідження змісту цього поняття варто з'ясувати етимологію двох складових цього терміну, а саме слів “гуманітарна” та “інтервенція”. Перш за все з'ясуємо зміст поняття “інтервенція” у міжнародному праві. У словнику міжнародно-правових термінів її визначено як «насильницький замах однієї або кількох держав на суверенні права іншої держави, що притаманні їй як суб'єктові міжнародного права; вона також ототожнюється із втручанням у внутрішню компетенцію держав»⁴⁵. Оппенгейм, у свою чергу, визначає інтервенцію як «насильне втручання однією державою в справи іншої держави розраховане на нав'язування певної поведінки чи наслідків для цієї іншої держави»⁴⁶. Отож, інтервенцію можна розуміти як насильне, тобто збройне втручання однієї чи кількох держав у юрисдикцію іншої держави, яке тим самим порушує її суверенітет, незалежність та територіальну цілісність. Такий погляд на поняття інтервенції можна вважати таким що є результатом дослідження інтервенції під вузьким кутом зору, оскільки вказані вище визначення апелюють до збройного, військового, насильного характеру цього поняття.

Проте, в теорії міжнародного права також існує підхід згідно якого інтервенцію розуміють ширше, тобто не зводять лише до збройного втручання однією державою в справи іншої. В. І. Мотиль Звертає увагу на те, що поняття

---

⁴⁵Грін О. Словник міжнародно-правових термінів [Електронний ресурс] / Олександр Грін. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8940/1/Словник%20міжнар.-правових%20термінів.pdf>.

⁴⁶Oppenheim L. International Law / Lassa Oppenheim.. – 430 с. – (9).

інтервенції також може охоплювати інші форми міждержавного впливу, а саме заходи економічного та політичного впливу⁴⁷. Також важливо відзначити, що існують різні підходи щодо визначення того чи інтервенція є правомірною дією держави як суб'єкта міжнародного права. Згідно з першим більш консервативним підходом інтервенція в науковій літературі розглядається як протиправна дія за будь-яких обставин. З іншого боку існує альтернативний підхід, який встановлює, що інтервенція може бути як правомірною так і протиправною в залежності від своєї природи, мети тощо.

Таким чином у широкому розумінні інтервенція це система заходів військового, економічного, політичного впливу, які спрямовані на втручання у внутрішні справи певної держави, яке може бути як правомірним так і протиправним.

Тепер доцільно буде з'ясувати зміст поняття «гуманітарний». Перш за все для первинного тлумачення цього терміну варто звернутися до загального академічного словника української мови. У цьому базовому джерелі слово «гуманітарний» визначено як «такий, що має відношення до свідомості людини і людського суспільства». Також джерело вказує на іншомовне походження слова, а саме на те, що в латинській слово *humanitas* означає людська природа⁴⁸. В англійській мові «гуманітарний» це «humanitarian», тобто такий, що є похідним від «humanity», тобто «гуманності, людяності». Таким чином, загальне побутове тлумачення терміну «гуманітарний» вказує на те, що це слово використовується для характеристики певних явищ як таких, що орієнтовані на людину, людську природу.

---

⁴⁷Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 16 с

⁴⁸Тлумачення слова "гуманітарний" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://vseslova.com.ua/word/Гуманітарний-28419u>.

Тепер звернімося до юридичного значення терміну “гуманітарний”. Для визначення юридичного значення цього терміну дослідимо юридичні терміни, що використовують у своєму формулюванні слово “гуманітарний”. Для прикладу така галузь міжнародного права як «міжнародне гуманітарне право» визначається як система правових норм та звичаїв, що ставить собі за мету гуманізацію ведення військових дій, тобто полегшення страждань жертв та учасників війни⁴⁹. Ключовим є те, що міжнародне гуманітарне право має своєю центральною саме «гуманітарну» мету, тобто урегулювання збройних конфліктів, з тим щоб вони велися у спосіб найменш руйнівний для людини, так щоб людина зазнавала якнайменше страждань. Отже, з аналізу визначення поняття «міжнародне гуманітарне право» вбачається, що термін «гуманітарний» означає орієнтацію на зменшення страждань людей.

Термін «гуманітарна допомога» в міжнародному праві розуміється як система заходів з надання допомоги тим хто її потребує внаслідок стихійного лиха, збройного конфлікту чи іншої гуманітарної кризи. Важливо, що гуманітарна допомога має на меті врятування життів, зменшення рівня страждань людей, що потерпають від гуманітарної кризи⁵⁰. Таким чином, гуманітарний характер цього виду допомоги, що надається міжнародними організаціями, державами чи іншими суб’єктами міжнародного права, означає її орієнтованість на зменшення рівня страждань та відновлення нормальних умов існування людей.

Проте найважливішим правовим концептом через який варто встановлювати значення терміну “гуманітарний” є “права людини”. Права людини можна назвати тим універсальним інструментом, що існує для забезпечення належних умов для існування та розвитку людей. Права людини як броня, яка

---

⁴⁹Криницька, Н. Міжнародне гуманітарне право: загальна інформація – Товариство Червоного Хреста України – Електронний ресурс - <http://redcross.org.ua/ihl/general-information/>

⁵⁰The State of Art of Humanitarian Action [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://euha.org.eu/upload/2014/09/the-state-of-art-of-humanitarian-action-2013.pdf>.

захищає кожного індивіда, бо вони вказують як в окремих ситуаціях варто себе поводити, а також коли потрібно вони є своєрідними арбітрами, які допомагають вирішити проблемну спірну ситуацію⁵¹. Згідно з баченням ООН права людини є невідчужуваними та належать усім людям незалежно від раси, статі, національності, етнічної належності, мови, релігії тощо⁵². Як було зазначено вище загальне розуміння терміну “гуманітарний” означає орієнтацію певного явища чи інструменту на забезпечення належного рівня існування людини. З огляду на викладене вище розуміння поняття “прав людини”, у правовій сфері така орієнтація на добробут людини реалізується через правовий інститут прав людини. Основними фундаментальними правами людини є право на життя, на свободу, свобода від рабства та тортур, свобода вираження поглядів та багато інших. Очевидно, що від саме від можливості окремого індивіда реалізувати ті чи інші права людини залежить загальний рівень його існування, його добробут. Таким чином, термін “гуманітарний” в цілях цього магістерського дослідження варто розуміти як такий, що орієнтований на забезпечення та захист прав людини.

На цьому етапі магістерського дослідження унаслідок тлумачення термінів “інтервенція” та “гуманітарний” шляхом їх поєднання можна зробити проміжний висновок про те, що гуманітарна інтервенція — це протиправне чи правомірне втручання однієї держави у внутрішні справи іншої спрямоване на зменшення чи усунення страждань людей та на забезпечення прав людини.

Після з’ясування поняття «гуманітарна інтервенція» на основі розуміння термінів «інтервенція» та «гуманітарний», варто звернутися до теорії та практики міжнародного права для встановлення більш повного розуміння цього міжнародно-правового інституту.

---

⁵¹Що таке права людини? [Електронний ресурс] // Рада Європи – Режим доступу до ресурсу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights->.

⁵²Human Rights [Електронний ресурс] // United Nations – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/human-rights/>.

У доктрині міжнародного права немає одностайного підходу до того що ж варто розуміти під терміном «гуманітарна інтервенція». Існує чимало підходів до визначення цього поняття як у вітчизняній так і в зарубіжній доктрині міжнародного права.

До прикладу Шемчушенко у Юридичній Енциклопедії визначає гуманітарну інтервенцію як «воєнне втручання однієї держави або групи держав у внутрішні справи іншої держави з метою усунення масових грубих порушень прав людини в цій країні, якщо вона не бажає чи неспроможна самотійно захистити права людини в межах власної території⁵³».

Таким чином, з огляду на цей підхід, за Шемчушенком, гуманітарна характеризується таким ознаками:

- воєнне втручання
- здійснюється однією чи кількома державами
- метою є усунення масових грубих порушень прав людини
- країна в якій мають місце масові грубі порушення не бажає або не спроможна захистити права людини.

В. І. Ганджа визначає гуманітарну інтервенцію як «примусові заходи держав, що включають використання збройної сили в іншій державі без згоди її уряду, з мандатом або без мандату РБ ООН з метою запобігти або зупинити грубі і масові порушення прав людини або міжнародного гуманітарного права⁵⁴».

З цієї дефініції можна вивести такі ознаки гуманітарної інтервенції:

- силовий характер
- здійснюється з або без мандату РБ ООН
- метою є запобігти або зупинити грубі і масові порушення прав людини.

---

⁵³Шемшученко Ю. С., [Гуманітарна інтервенція](#) // [Юридична енциклопедія](#) : [в 6-ти т.] /— К. : Українська енциклопедія, 1998. — 672 с.

⁵⁴Ганджа В. Гуманітарна інтервенція як виклик безпеці держави [Електронний ресурс] / Вікторія Ганджа // International Scientific Journal “Internauka” – Режим доступу до ресурсу: <https://www.internauka.com/uploads/public/15136811165677.pdf>.

Ще одним вітчизняним науковцем в сфері міжнародного права, яка досліджувала проблематику поняття «гуманітарна інтервенція» є М. Здоровега. Вона вважає гуманітарну інтервенцію «актом використання військової, а не економічної чи політичної сили у міжнародних відносинах, який здійснюється у вигляді збройного вторгнення однієї держави чи їх групи на територію іншої держави без мандату РБ ООН, всупереч волі іншої держави з метою захисту фундаментальних прав людини, в умовах небажання місцевої влади держави самостійно забезпечити дотримання основних прав людини й запобігти можливим порушенням цих прав⁵⁵».

З цього визначення вбачається, що ознаками гуманітарної інтервенції є:

- військова сила
- здійснення у вигляді збройного вторгнення
- здійснення однією чи групою держав
- здійснення без мандату РБ ООН
- відсутність волі держави інтервенції
- метою є захист фундаментальних прав людини
- держава інтервенції не бажає самостійно забезпечити дотримання прав людини та запобігти їх порушенням.

За Єрмеєвою гуманітарна інтервенція – це «акція зовнішніх акторів (окремих держав, міжнародного співтовариства) із метою попередження або припинення масштабних порушень прав людини, що відповідає наступним обов'язковим вимогам: спирається на використання воєнної сили; має на меті

---

⁵⁵Здоровега М. Проблема легітимності гуманітарних інтервенцій у сучасних міжнародних відносинах [Електронний ресурс] / Мар'яна Здоровега // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28413/1/017-102-107.pdf>.

зміну устрою або політики держави, яка є об'єктом гуманітарної інтервенції, здійснюється без згоди цієї держави»⁵⁶.

З цього визначення можна вивести наступні ознаки, що характеризують гуманітарну інтервенцію:

- здійснюється зовнішніми суб'єктами
- метою є попередження або припинення масштабних порушень прав людини
- використання військової сили
- додатковою метою є зміна устрою або політики держави інтервенції
- здійснюється без згоди держави інтервенції

В. І. Мотиль у своїй науковій роботі обстоює позицію, що гуманітарна інтервенція – це збройне втручання однієї держави, групи держав або міждержавної організації на територію іншої держави, без її згоди або всупереч її волі, з метою забезпечення дотримання мінімального гуманітарного стандарту щодо осіб, які знаходяться на її території⁵⁷.

З його підходу вбачається, що гуманітарна інтервенція характеризується такими ознаками як:

- збройне втручання
- втручання однієї держави, групи держав, або міждержавної організації
- здійснюється без згоди та всупереч волі держави інтервенції
- метою є забезпечення дотримання мінімального гуманітарного стандарту щодо осіб, що знаходяться на території держави інтервенції.

Тепер звернімося до аналізу визначень, що пропонуються зарубіжними дослідниками. Райнікер пропонує таке визначення «гуманітарна інтервенція — це

---

⁵⁶Сремеева І. Еволюція концепції гуманітарної інтервенції в пост біполярній системі міжнародних відносин [Електронний ресурс] / І. А. Сремеева. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://politicus.od.ua/3_2016/33.pdf.

⁵⁷Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 24 с.

примусові заходи держав, що включають використання збройної сили в іншій державі без згоди її уряду, з мандатом або без мандату РБ ООН з метою запобігти або зупинити грубі і масові порушення прав людини або міжнародного гуманітарного права»⁵⁸.

У цьому визначенні виділяються такі ознаки:

- примусові заходи держав
- можуть включати використання збройної сили
- відсутність згоди держави інтервенції
- з мандатом РБ ООН чи без нього
- метою є зупинити грубі і масові порушення прав людини

Інший відомий науковець в галузі міжнародного права, яким є Хольцгрефе відзначає, що гуманітарна інтервенція визначається як «загроза використання сили або її використання поза межами власних кордонів державою (або групою держав), що має на меті припинення масових та жахливих порушень основних прав людини стосовно осіб, що не є громадянами цієї держави, без дозволу держави, на чій території застосовується сила»⁵⁹.

Ознаками гуманітарної інтервенції за Хольцгрефе є:

- загроза використання сили чи її використання
- здійснюється щодо іншої держави, а не на власній території
- однією державою чи групою держав
- метою є припинення масових та жахливих порушень основних прав людини
- ці порушення спрямовані проти осіб, що не є громадянами держави-інтервента

---

⁵⁸Ryniker A. The ICRC's position on "humanitarian intervention" [Електронний ресурс] / Anne Ryniker. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/527-532_ryniker-ang.pdf.

⁵⁹ Holzgreffe J. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas / J.L. Holzgreffe. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 1 с.

- здійснюється без дозволу держави інтервенції

Ще одним вченим визначення гуманітарної інтервенції якого вважається вартим уваги є Е. Робертс. Він визначає гуманітарну інтервенцію як збройне втручання в певну державу, без її згоди та з метою запобігти поширеним стражданням чи смерті серед осіб, що проживають в державі інтервенції⁶⁰.

Кундсен пропонує таке визначення «гуманітарна інтервенція — це авторитарне втручання у сферу юрисдикції суверенної держави, що здійснюється з гуманітарних мотивів⁶¹».

Кардас стверджує, що гуманітарна інтервенція це «завжди застосування військової сили за відсутності дозволу держави інтервенції, з метою допомогти як громадянам так і адміністрації держави інтервенції»⁶².

Джонсон визначає гуманітарну інтервенцію «як заходи, що вживаються сторонніми суб'єктами у відповідь на кризу, що завдає серйозної шкоди основоположним правам людини, задля захисту населення, що страждає від цієї шкоди, щоб усунути джерела такої шкоди, щоб покарати відповідальних за ці порушення⁶³».

Підсумовуючи наведені та проаналізовані визначення поняття “гуманітарна інтервенція” загалом можна прослідкувати певні спільні для всіх вчених ознаки, а також певні відмінні ознаки, які виділяються менш часто. Для встановлення

---

⁶⁰Roberts A. Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights [Електронний ресурс] / Adam Roberts. – 1993. – Режим доступу до ресурсу: https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course%20Material/SEC6302/Readings/Lesson_4/Roberts.pdf.

⁶¹Kundsen T. Humanitarian Intervention Revisited: Post-Cold War Responses to Classical Problems / T. B. Kundsen. – Pugh, London: The UN, Peace and Force, 1997.

⁶²Kardas S. Humanitarian Intervention: The evolution of the idea and practice [Електронний ресурс] / S. Kardas // Perceptions Journal of International Affairs. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/+%DEaban-Karda+%FE.pdf>.

⁶³Johnson J. Humanitarian intervention, the responsibility to protect, and sovereignty: historical and moral reflections [Електронний ресурс] / James Turner Johnson // Michigan State International Law Review. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://digitalcommons.law.msu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1174&context=ilr>.

найбільш оптимального визначення досліджуваного поняття, вважаємо за потрібне окремо проаналізувати як першу, так і другу групу ознак.

Перш за все, варто дослідити ознаку, яка найбільш часто зустрічається в наведених вище визначеннях поняття “гуманітарна інтервенція”, а саме з’ясувати чи обов’язково це “воєнне/збройне втручання”, що ця ознака означає, а також чи може взагалі “гуманітарний” правовий інститут бути пов’язаним з застосуванням військової/збройної сили.

У теорії та практиці міжнародного права немає визначення такого поняття як «воєнне/збройне втручання», проте в тексті основоположного міжнародно-правового документа, а саме Статуту ООН містяться такі терміни як «акт агресії», «застосування сили» та «збройний напад». Важливо відзначити, що термін «застосування сили» є ширшим за змістом аніж терміни «акт агресії» та «збройний напад»⁶⁴. Також важливо відзначити, що, на жаль, Статут ООН не містить тлумачення термінів «застосування сили» та «збройний напад», які є важливими для встановлення змісту поняття «воєнне/збройне втручання» як ознаки гуманітарної інтервенції. Проте, термін «акт агресії» отримав своє тлумачення і чітке визначення у Резолюції про визначення агресії прийнятій на своїй 29-й сесії Генеральною Асамблеєю ООН у 1974 році. Важливо, що метою прийняття цієї Резолюції було конкретизувати принцип «утримання від застосування сили»⁶⁵. Також у Преамбулі цього важливого міжнародно-правового акту зазначається, що «агресія» є підвидом «застосування сили»⁶⁶. Таким чином, можна констатувати, що розкривши зміст поняття «агресії», ми частково встановимо зміст поняття «застосування сили». Тому важливо звернутися до Статті 1 Резолюції , яка

---

⁶⁴Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 24 с.

⁶⁵Правове регулювання застосування сили і тлумачення п. 4 ст. 2 Статуту ООН в практиці держав [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://stud.com.ua/59246/pravo/pravove_regulyuvannya_zastosuvannya_sili_tlumachennya_statutu_praktitsi_derzhav.

⁶⁶Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

встановлює, що «агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави, чи будь-яким іншим способом несумісним з Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це встановлено в цьому визначенні»⁶⁷. Отже, це визначення вказує на те, що «агресія» це обов'язково застосування збройної сили, що в свою чергу дозволить нам визначити зміст поняття «воєнного/збройного втручання» в розумінні ознаки поняття «гуманітарна інтервенція». У подальшому тексті Резолюції термін «агресія» як «застосування збройної сили» розкривається детальніше, а саме наводиться детальний перелік дій, що становлять «акт агресії», тобто «застосування збройної сили». Такими діями визнаються:

1. «Вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є наслідком такого вторгнення чи нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини.⁶⁸»

2. «Бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави.⁶⁹»

3. «Блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави.⁷⁰»

4. «Напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави.⁷¹»

5. «Застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави згідно угоди з державою, яка їх приймає, в порушення умов,

---

⁶⁷Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

⁶⁸ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії.

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Там само.

передбачених цією угодою, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди.⁷²»

6. «Дії держави, яка дозволяє, щоб її територія, надана нею у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акта агресії проти третьої держави.⁷³»

7. «Заслання державою чи від імені держави озброєних банд, угруповань та регулярних сил або найманців, що здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави настільки серйозного характеру, що це дорівнює перерахованим вище актам, або її істотна участь в них.⁷⁴»

Отже, кожен з наведених вище пунктів Статті 3 «Визначення агресії» є різновидом «збройного нападу»⁷⁵. Тобто ці пункти є складовими поняття «воєнне/збройне втручання» в розумінні ознаки поняття «гуманітарна інтервенція». Проте чи справді це так? Важливо проаналізувати кожен з них окремо для того аби зрозуміти чи вони будуть включатися в зміст поняття «воєнне/збройне втручання» як ознаку «гуманітарної інтервенції».

Перший пункт передбачає, що вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини є «агресією»⁷⁶. Вважаємо, що ці дії включаються в зміст поняття «гуманітарна інтервенція», адже становлять базовий спосіб втручання та припинення масових грубих порушень прав людини. Проте виникають сумніви щодо анексії територій як складової змісту поняття, адже «гуманітарна інтервенція» має своєю метою припинення

---

⁷²Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

⁷³Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії.

⁷⁴Там само.

⁷⁵Бойко І.І. Визначення агресії в міжнародному праві / І. І. Бойко // [Вісник Академії адвокатури України](#). - 2010. - Число 1. - С. 178-179. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2010_1_36

⁷⁶Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

масових грубих порушень прав людини та захист громадян від таких порушень в межах держави в якій ці порушення відбуваються. Інститут гуманітарної інтервенції аж ніяк не може становити спосіб для набуття державою нових територій. Тому ми вважаємо, що окупація, оскільки вона носить тимчасовий характер є допустимою, проте анексія є сумнівним способом досягнення мети гуманітарної інтервенції.

Другий пункт передбачає, що бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави становить суть «агресії», а тому й «воєнного/збройного втручання» як ознаки гуманітарної інтервенції⁷⁷. Вважаємо, що дії визначенні вище виправдано можна відносити до змісту поняття «воєнного/збройного втручання» як ознаки гуманітарної інтервенції. Ми дотримуємося такої думки оскільки практика застосування гуманітарної інтервенції містить приклади саме таких дій як бомбардування, що було застосоване з гуманітарних мотивів. Цим прикладом є гуманітарна інтервенція проведена під егідою НАТО у 1999 році в Сербії. НАТО для того аби вирішити ситуацію з масовими та грубими порушеннями прав людини, мали місце на території сучасного Косово, вдалося до гуманітарної інтервенції, саме у формі здійснення бомбардувань. Щодо застосування будь-якої іншої зброї проти держави, яка здійснює масові та грубі порушення прав людини, то тут варто зазначити, що не можна вважати застосування будь-якої зброї допустимим. Важливо відзначити, що така зброя, на нашу думку, не повинна носити надмірно руйнівний характер. Наприклад застосування атомної бомби чи певного іншого сучасного озброєння масового знищення швидше за все не буде пропорційним до мети гуманітарної інтервенції, оскільки застосування такої зброї потенційно може призвести до більш руйнівних

---

⁷⁷Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

наслідків і зашкодити тим суб'єктам, заради захисту яких, власне, ініціювалася гуманітарна інтервенція. Таким чином, вважаємо, що бомбардування з використанням лише дозволених видів озброєння може становити дії, що охоплюватимуться терміном «воєнне/збройне втручання», а також вважаємо, що застосування будь-якої іншої зброї це застосування зброї пропорційної до мети гуманітарної інтервенції.

Третій пункт передбачає блокаду портів чи берегів держави збройними силами іншої держави⁷⁸. Вважаємо, що у випадку з цими діями треба звертати увагу на мету, яку переслідує будь-яка гуманітарна інтервенція, а саме припинення масових та грубих порушень прав людини та захист осіб від таких порушень. Саме тому такі дії можуть становити зміст поняття «воєнне/збройне втручання» в розумінні дій, що здійснюються під час гуманітарної інтервенції, якщо таке блокування портів чи берегів тісно пов'язане з метою. Тобто якщо масові чи грубі порушення прав людини здійснюються чи потенційно є реальна можливість, що вони будуть здійснюватися за допомогою засобів, що містяться у портах чи на берегах, то їхнє блокування буде виправданим. Наприклад якщо в портах знаходяться озброєні загони, що в подальшому з цих портів відправлятимуться в інші точки країни для здійснення масових та грубих порушень прав людини, то, на нашу думку, цілком адекватними та виправданими заходами будуть блокування відповідних портів. Таким чином, блокування портів чи берегів збройними силами іншої держави становитимуть дії, що включаються в зміст поняття «воєнне/збройне втручання», якщо будуть необхідні для досягнення мети гуманітарної інтервенції.

Четвертий пункт передбачає, що напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої

---

⁷⁸Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

держави є формою «агресії»⁷⁹. Вважаємо, що як і у випадку з попередніми пунктами, це є допустимим, якщо такі дії є необхідними для досягнення гуманітарної мети інтервенції. Очевидно, що часто саме збройні сили певної держави можуть бути тими суб'єктами, що здійснюють масові та грубі порушення прав людини, а тому саме проти них і повинна бути спрямоване «воєнне/збройне втручання» задля припинення таких масових та грубих порушень прав людини. Таким чином, напад на суходільні, морські чи повітряні сили, морські чи повітряні флоти є тими заходами, що включаються в зміст поняття «воєнне/збройне втручання» в розумінні гуманітарної інтервенції.

Пункт номер п'ять передбачає, що «акт агресії» також становить застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави проти такої держави, що їх приймає⁸⁰. Ця форма «застосування сили» в розумінні Резолюції ООН також становитиме дії, що включаються в зміст поняття «воєнне/збройне втручання» оскільки воно аналогічно з попередніми пунктами буде спрямовано проти тих суб'єктів, що найбільш ймовірно можуть бути залучені до масових та грубих порушень прав людини. Важливо також відмітити, що в ситуації коли виникає реальна ситуація масових та грубих прав людини та потреба негайної оперативної реакції у формі гуманітарної інтервенції, то застосування саме таких збройних сил, що вже розташовані на території держави, де відбуваються порушення, є більш доцільним.

Пункти шість та сім передбачають так звані непрямі форми здійснення агресії, а саме дії держави, яка дозволяє, щоб її територія, надана нею у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акта агресії проти третьої держави; заслання державою чи від імені держави озброєних банд, угруповань та регулярних сил або найманців, що

---

⁷⁹Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

⁸⁰Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії.

здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави настільки серйозного характеру, що це дорівнює перерахованим вище актам, або її істотна участь в них⁸¹. Важливо відзначити, що гуманітарна інтервенція означає безпосереднє втручання в іншу державу, а тому, на нашу думку, надання певної території для використання її в якості плацдарму чи в інших цілях, проте не участь в безпосередньому втручанні не становитиме форму «воєнного/збройного втручання» в розумінні гуманітарної інтервенції. Тому пункт шість містить перелік дій, які радше не варто відносити до тих, що становлять зміст поняття «воєнне/збройне втручання» у розумінні гуманітарної інтервенції.

З іншого боку, пункт сім передбачає перелік дій, які можуть становити «воєнне/збройне втручання» в розумінні гуманітарної інтервенції. Важливо відмітити, що перелічені в пункті сьомому дії відрізняються від попередніх тим, що суб'єктом здійснення цих дій виступають не збройні сили, а озброєні групи осіб, які можуть бути створені для виконання спеціальних завдань. Таким чином, ця форма «агресії» становитиме різновид «воєнного/збройного втручання», якщо такі спеціальні групи озброєних людей будуть сформовані і відправлені в іншу державу з метою здійснення гуманітарної інтервенції. Важливо відзначити, що такі спеціальні групи повинні виконувати саме масштабні завдання з припинення масових та грубих порушень прав людини, а саме захисту громадян тої держави в якій такі порушення мають місце. Тому що в протилежному випадку, коли такі групи відправляються в держави де мають місце масові та грубі порушення прав людини з метою захисту власних громадян, то такі дії не становитимуть «воєнне/збройне втручання» в розумінні гуманітарної інтервенції; у цьому випадку матиме місце операція з врятування власних громадян, а не гуманітарна інтервенція.

---

⁸¹Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

Отже, першою обов'язковою ознакою гуманітарної інтервенції є «воєнне/збройне втручання», що зводиться до переліку дій, що визначаються в пунктах 1-5,7 Резолюції ООН Про визначення агресії.

Проте також важливо відмітити, що в теорії міжнародного права має місце теза про те, що гуманітарна інтервенція включає в себе не лише «воєнне/збройне втручання», а також інші види силового впливу. Такими видами силового впливу здебільшого визнаються примусові заходи політичного та економічного впливу⁸². Обґрунтовується включення таких заходів до тих, що можуть становити гуманітарну інтервенцію з огляду на наступне. Сучасному міжнародне право ґрунтується на установчих документах та Статуті ООН, а саме тому важливими є норми про мирне вирішення міжнародних суперечок, повагу до суверенітету держави, її територіальної цілісності та незастосування сили⁸³. З цього випливає, що одним з основоположних принципів міжнародного права є принцип незастосування сили, адже він забезпечує дотримання інших згаданих вище принципів міжнародного права. Таким чином, важливо відзначити, що гуманітарна інтервенція як інститут міжнародного права також повинна мати таку концепцію, яка би враховувала наведені вище принципи, а особливо принцип незастосування сили. Це означає, що для того аби привести у відповідність концепцію гуманітарної інтервенції та принцип незастосування сили, потрібно вивести таку формулу гуманітарної інтервенції, яка б включала також заходи не пов'язані з застосуванням збройної сили, тобто щоб вона не була винятково «воєнним/збройним втручанням». У такому випадку йдеться саме про включення примусових заходів політичного та економічного впливу до обсягу поняття гуманітарної інтервенції.

---

⁸²Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 22 с.

⁸³Сирота Н. Гуманітарна інтервенція в контексті геополітики Заходу [Електронний ресурс] / Н. Сирота, Р. Хомелева. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2014_2-1_47.pdf.

Проте, на нашу думку, заходи економічного та політичного впливу не є тими, що можуть забезпечити оперативне та негайне досягнення цілей гуманітарної інтервенції, а саме врятування життя осіб, що зазнають масових та грубих порушень прав людини. Саме тому на даному етапі, вважаємо, що доцільно вважати гуманітарну інтервенцію саме «воєнним/збройним втручанням».

Наступною ознакою, що зустрічаються при аналізі визначень поняття «гуманітарна інтервенція» є гуманітарна мета, а саме «запобігання, припинення/усунення масових грубих порушень прав людини» або ж «захист фундаментальних прав людини». Погоджуємося з тим, що важливим зауваженням є те, що гуманітарна мета полягає в тому, що гуманітарна інтервенція спрямована на захист прав осіб, що зазнають порушення своїх прав незалежно від їх громадянства⁸⁴. Таким чином, обов'язковою ознакою поняття «гуманітарна інтервенція» є гуманітарна мета.

Наступною ознакою, що зустрічається в більшості визначень є «відсутність згоди держави інтервенції», «відсутність волі держави інтервенції», «відсутність волі держави інтервенції», «без згоди держави або всупереч її волі». Тобто до ознак поняття «гуманітарна інтервенція» треба відносити те, що вона здійснюється «без згоди» держави в яку здійснюється інтервенція. Тобто гуманітарна інтервенція є системою примусових заходів, які не узгоджуються з державою інтервенції та які спрямовані проти цієї держави і здійснюються проти її волі. Для розуміння цієї обов'язкової ознаки гуманітарної інтервенції важливо відзначити, що можливі ситуації, коли згода чи навіть запрошення здійснити інтервенцію формально присутні, проте насправді вони є фіктивними. Такими ситуаціями є згода на чи запрошення здійснити інтервенцію від структури, що оголошує себе урядом, але насправді вона фактичної влади та контролю на усій

---

⁸⁴Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 26 с.

території держави не має⁸⁵. Також можлива ситуація коли така згода чи запрошення надходять унаслідок тиску на такий уряд⁸⁶. В обох названих ситуаціях згода вважатиметься відсутньою, оскільки вона матиме фіктивний характер.

Проте в науковому дискурсі має місце позиція, що можливою є так звана непримусова гуманітарна інтервенція, тобто така, що здійснюється за запрошенням держави інтервенції через її неможливість припинити масові та грубі порушення прав людини. А саме зазначається, що у трактуванні Д. Шеффера гуманітарна інтервенція буває також не примусовою; наприклад це можуть бути миротворчі операції, узгоджені з владою країни, в якій вони проводяться; гуманітарна допомога⁸⁷. На нашу думку, зазначені в наведеній вище тезі приклади непримусової гуманітарної інтервенції взагалі не є формами гуманітарної інтервенції за своїм змістом, а є окремими інструментами міжнародного права, що використовуються для захисту прав людини. Таким чином, гуманітарна інтервенція є завжди примусовою, тобто здійснюється без згоди держави в якій мають місце масові та грубі порушення прав людини.

Також до ознак гуманітарної інтервенції відноситься «здійснюється однією державою чи групою держав», «втручання однієї держави, групи держав, або міждержавної організації». Ця ознака передбачає, що гуманітарна інтервенція може здійснюватися як окремою державою, так і групою держав. Також вона може бути здійснена під егідою міжнародної організації, як от гуманітарна інтервенція в Косово 1999 року, яка була здійснена НАТО.

Ще однією ознакою є «здійснюється з чи без мандату ООН», «здійснюється без мандату РБ ООН», «з мандатом Ради Безпеки ООН чи без нього». Щодо цієї

---

⁸⁵Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 26 с.

⁸⁶Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика.

⁸⁷Сирота Н. Гуманітарна інтервенція в контексті геополітики Заходу [Електронний ресурс] / Н. Сирота, Р. Хомелева. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2014_2-1_47.pdf.

ознаки важливо відзначити, що факт наявності чи відсутності мандату Ради Безпеки ООН на здійснення гуманітарної інтервенції свідчить про правомірний чи навпаки протиправний характер такої інтервенції. Саме тому важливо відзначити, що авторизація гуманітарної інтервенції з боку Ради Безпеки ООН є обов'язковою умовою її правомірності. Проте, якщо певна держава чи група держав чи міжнародна організація здійснить воєнне/збройне втручання без згоди держави та без мандату Ради Безпеки ООН втручання з гуманітарною метою, то такі дії становитимуть все одно становитимуть гуманітарну інтервенцію, проте протиправну.

Таким чином, з огляду на проаналізовані вище визначення поняття «гуманітарна інтервенція» та окремі ознаки цього поняття, можна встановити, що для цілей цього дослідження **гуманітарна інтервенція — це воєнне/збройне втручання певної держави, групи держав чи міжнародної організації в іншу державу з гуманітарною метою, що здійснюється без згоди держави інтервенції, з чи без мандату Ради Безпеки ООН.**

2.2 Структура гуманітарної інтервенції: правові аспекти.

Для повного розуміння концепції гуманітарної інтервенції важливо дослідити те, що становить структуру цього міжнародно-правового механізму. Одразу варто відзначити, що структурно гуманітарна інтервенція складається з двох блоків, а саме суб'єктів, які можуть здійснювати гуманітарну інтервенцію, а також об'єкту, щодо якого вона може бути здійснена цими суб'єктами.

Перш за все варто з'ясувати, які суб'єкти вправі здійснювати гуманітарну інтервенцію. У визначеннях, які були проаналізовані у попередньому питанні цієї магістерської роботи траплялися такі тези щодо суб'єктів гуманітарної інтервенції: «втручання однієї держави», «здійснюється однією державою чи групою держав», «втручання однієї держави, групи держав, або міждержавної

організації». Ці три способи формулювання ознаки суб'єктного складу, власне, відображають три переважні позиції, що існують в міжнародно-правовому дискурсі щодо досліджуваного питання.

Перша група вчених вказує на те, що ознакою гуманітарної інтервенції є те, що вона може бути здійснена «однією державою». Історія знає чимало прикладів коли окрема держава здійснювала гуманітарну інтервенцію.

Прикладом такої гуманітарної інтервенції є гуманітарна інтервенція Великобританії в Сьєра Леоне, що відбулася у 2000-му році. У цій африканській країні в розпалі тривала громадянська війна. Ця війна є однією з найбільш жорстоких конфліктів у сучасній історії через численні звірства, що чинилися під час цього збройного конфлікту⁸⁸. Попередні місії ООН не дали жодних результатів, тому масові грубі порушення фундаментальних прав людини продовжували траплятися в Сьєра-Леоне. Таким чином, Великобританія прийняла рішення здійснити військову інтервенцію з метою припинення цих численних порушень.

Рішення про здійснення цієї гуманітарної інтервенції було прийнято одноосібно Великобританією, тобто жодного мандату на військове втручання з боку Організації Об'єднаних Націй чи з боку регіональних міжнародних організацій Великобританія не отримувала.

Також важливо відзначити, що окрім того, що Великобританія самостійно прийняла рішення про здійснення гуманітарної інтервенції, вона, власне, одноосібно здійснила її.

Таким чином, можна підсумувати, що здійснення окремою державою повинно включати в себе два аспекти, а саме прийняття рішення щодо інтервенції

---

⁸⁸Scott L. A Success Story? The British Intervention in Sierra Leone Revisited [Електронний ресурс] / Lucy Scott. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/blog/a-success-story-the-british-intervention-in-sierra-leone-revisited>.

та, власне, виконання такого рішення. У випадку з інтервенцією Великобританії в Сьєра-Леоне обидва пункти були виконані, тому ця інтервенція є такою, що здійснюється «окремою державою».

Також прикладом гуманітарної інтервенції здійснюваної окремою державою є інтервенція В'єтнаму в Камбоджу у 1978-му році. Офіційно передумовами здійснення цього воєнного втручання з боку В'єтнаму стали масові грубі порушення тоталітарного режиму Пол Пота. У цьому випадку, як і в ситуації з інтервенцією Великобританії в Сьєра-Леоне, В'єтнам самостійно прийняв рішення про здійснення воєнного втручання в Камбоджу з метою припинення масових грубих порушень прав людини.

Важливо відзначити, що у цій ситуації, незважаючи на кричущі порушення фундаментальних прав людини, не було реакції міжнародного співтовариства. Організація Об'єднаних Націй чи будь-яка регіональна міждержавна організація не ініціювала втручання з гуманітарних мотивів. В'єтнам самостійно прийняв рішення про здійснення воєнного втручання на територію Камбоджі. Доволі спірними є позиції вчених щодо того чи таке воєнне втручання здійснювалося з першочерговою метою припинити масові грубі порушення прав людини. Проте важливо, що В'єтнам офіційно вважав Камбоджу державою, що здійснює геноцид своїх громадян⁸⁹. А також важливо, що фактично воєнне втручання В'єтнаму припинило масові грубі порушення прав людини, яких зазнавали громадяни Камбоджі⁹⁰. Тому можна вважати, що воєнне втручання хоча б частково мало гуманітарну мету. Отже, В'єтнам самостійно прийняв рішення про здійснення

---

⁸⁹Jeppsson J. Contesting Illegality A Critical Examination of the Unlawfulness of Humanitarian Interventions [Електронний ресурс] / Jon Jeppsson. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1525032&fileOId=1525036>.

⁹⁰Maazaoui A. Vietnam's Invasion of Cambodia: Humanitarianism or Unwanted Occupation? [Електронний ресурс] / Abbas Maazaoui. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.academia.edu/11357334/Vietnams_Invasion_of_Cambodia_Humanitarianism_or_Unwanted_Occupation.

саме гуманітарної інтервенції. Також варто зазначити, що В'єтнам самостійно, тобто з використанням власних збройних формувань, здійснив гуманітарну інтервенцію на територію Камбоджі.

Таким чином, гуманітарна інтервенція В'єтнаму на територію Камбоджі, що відбулася у 1978 році є прикладом інтервенції, що здійснюється «окремою державою» оскільки виконуються два критерії, а саме те, що В'єтнам самостійно прийняв рішення про здійснення гуманітарної інтервенції і самостійно виконав його.

Іншим прикладом інтервенції, що здійснювалася окремою державою є гуманітарна інтервенція Індії до Східного Пакистану, який сьогодні відомий як незалежна та суверенна держава Бангладеш. У 1971 році, у на території Східного Пакистану були вчинені масові грубі порушення прав людини, а саме геноцид місцевого населення. У якості реакції на ці дії Пакистану, Індія ініціювала гуманітарну інтервенцію.

Знову ж таки важливо встановити, що міжнародна спільнота не ініціювала воєнного втручання з гуманітарних мотивів у Східний Пакистан незважаючи на те, що там відбувалися дії, що становили геноцид. Індія самостійно прийняла рішення про здійснення інтервенції з метою зупинити ті масові грубі порушення прав людини, що мали місце на території сучасної країни Бангладеш.

Також треба відзначити, що як і в попередніх прикладах втілення рішення про здійснення гуманітарної інтервенції відбувалося збройними силами Індії. Таким чином, Індія самостійно прийняла рішення про здійснення та провела гуманітарну інтервенцію. Отже, гуманітарна інтервенція Індії в Східний Пакистан, що відбулася в 1971 році є прикладом гуманітарної інтервенції здійсненої «окремою державою».

Підсумовуючи ознаки виділені при аналізі згаданих прикладів важливо зазначити те, що така держава сама вирішує, що вона може здійснити гуманітарну

інтервенцію, тобто немає зовнішніх суб'єктів для обговорення таких дій чи її погодження. Тому її можна називати “неавторизована гуманітарна інтервенція”, бо вона здійснюється без надання згоди з боку міжнародного співтовариства у вигляді Організації Об'єднаних Націй чи певної регіональної міждержавної організації.

А також така держава самостійно реалізовує прийняте рішення про здійснення гуманітарної інтервенції. Саме тому такий вид інтервенції ще прийнято називати «одностороння гуманітарна інтервенція» оскільки, як вже було зазначено, вона здійснюється окремою державою на її власний розсуд. Саме термін «одностороння гуманітарна інтервенція» вважаємо найбільш повно відображає суть інтервенції, що здійснюється «окремою державою».

Другим поширеним поглядом на питання суб'єктного складу гуманітарної інтервенції є такий, що передбачає “окрему державу чи групу держав” як суб'єктів реалізації досліджуваного міжнародно-правового інструменту. До прикладу, Хольцгрефе визначає гуманітарну інтервенцію як «загрозу використання сили або її використання поза межами власних кордонів державою або групою держав, що має на меті припинення масових та жахливих порушень основних прав людини стосовно осіб, що не є громадянами цієї держави, без дозволу держави, на чій території застосовується сила»⁹¹.

Ознаками такого виду гуманітарної інтервенції є те, що рішення про здійснення гуманітарної інтервенції чи, власне, здійснення воєнного втручання з гуманітарною метою може здійснюватися не лише окремою державою, а й групою, тобто двома й більше, державами.

Прикладом такої інтервенції слугує міжнародна збройна інтервенція проти Ісламської держави Іраку та Леванту чи просто «Ісламської держави» чи ІДІЛ. У

---

⁹¹Holzgreffe J. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas / J.L. Holzgreffe. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 1 с.

2014 році, ІДІЛ набули захопили території Іраку та Сирії. Стало відомо про здійснювані на цих територіях масові грубі порушення прав людини. Реакція міжнародної спільноти відбулася у формі бомбардувань проти ІДІЛу. Ці бомбардування були здійсненні коаліцією держав, а саме Сполученими Штатами Америки, Австралією, Великобританією, Канадою, Нідерландами, Францією та низкою інших держав. Прийнято вважати, що інтервенція, що здійснювалася проти ІДІЛу у формі бомбардувань здійснювалася коаліцією держав під проводом США.

Важливо відмітити, що у цьому прикладі гуманітарна інтервенція здійснювалася групою держав у формі коаліції; Ці держави не діяли під егідою певних міждержавних об'єднань чи міжнародних організацій, а діяли саме як група держав, що об'єднали свої зусилля для однієї досягнення конкретної цілі, а саме проведення гуманітарної інтервенції на територіях підконтрольних ІДІЛ. Низка держав спільно прийняли рішення про здійснення бомбардувань. Окрім цього ці ж держави втілили це рішення в життя. Таким чином, оскільки декілька держав брали участь у в прийнятті рішення та в його виконанні цю гуманітарну інтервенцію можна вважати такою, що здійснювалася «групою держав».

Згідно з третьою позицією щодо суб'єктного складу гуманітарної інтервенції, вона є «втручанням однієї держави, групи держав, або міждержавної організації». Так, Мотиль В. І. У своїй науковій роботі обстоює позицію, що гуманітарна інтервенція – це збройне втручання однієї держави, групи держав або міждержавної організації на територію іншої держави, без її згоди або всупереч її волі, з метою забезпечення дотримання мінімального гуманітарного стандарту щодо осіб, які знаходяться на її території⁹².

---

⁹²Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 24 с.

З наведеного вище визначення видно, що гуманітарна інтервенція може «здійснюватися міждержавними організаціями». Важливо з'ясувати, що саме означає ця теза. На наш погляд, ця ознака передбачає два сценарії, а яких роль міждержавної організації дещо різниться.

По-перше, міждержавна організація може виступати суб'єктом, що лише приймає рішення про здійснення гуманітарної інтервенції. Іншими словами міждержавна організація ініціює та авторизує здійснення гуманітарної інтервенції певними іншими акторами. Такими акторами, що безпосередньо здійснюватимуть гуманітарну інтервенцію можуть бути як окрема держава, так і група держав. Тобто у першому сценарії роль міждержавної організації зводиться до прийняття рішення про гуманітарну інтервенцію.

У цьому випадку може виникати питання про те чи така міждержавна організація взагалі буде суб'єктом гуманітарної інтервенції, якщо вона лише приймає рішення чи надає згоду на її здійснення. На нашу думку, така міждержавна організація безумовно є суб'єктом гуманітарної інтервенції. У такому випадку таку міждержавну організацію, на нашу думку, можна вважати непрямым чи опосередкованим суб'єктом здійснення гуманітарної інтервенції.

По-друге, міждержавна організація може не тільки приймати рішення про здійснення гуманітарної інтервенції, а також може безпосередньо здійснювати її. У такому випадку міждержавна організація створює певні збройні сили/військові формування з контингентів держав членів цієї організації. Такий крок означає, що ці формування втрачають будь-який правовий зв'язок з державою походження та, що вони діють від імені цієї міждержавної організації. Таким чином, другий сценарій передбачає, що міждержавна організація як приймає рішення про здійснення гуманітарної інтервенції, так і самостійно її здійснює завдяки наявності її власних збройних сил/військових формувань.

Прикладом гуманітарної інтервенції, де міждержавна організація діє за другим сценарієм, є інтервенція НАТО в Косово 1999-го року. На території тодішньої Югославії утворилася ситуація, за якої уряд здійснював репресії проти мирного населення Косова, що мали ознаки етнічних чисток. Оскільки Організація Об'єднаних Націй не мала відреагувати на ситуацію, НАТО виступило міждержавною організацією, що прийняла рішення про здійснення авіа ударів по території Югославії для припинення масових та грубих порушень прав людини, що мали місце в цій країні.

Як уже було встановлено раніше в цьому дослідженні, авіа удари, іншими словами, бомбардування є однією з форм воєнного/збройного втручання, що може бути здійснення з гуманітарною метою. Таким чином, вказані заходи, що були вжиті НАТО були нічим іншим як гуманітарною інтервенцією.

Важливо відзначити, що НАТО за своєю природою є військово-політичним союзом держав, що для здійснення досліджуваної операції утворив об'єднані військові сили, що виступали саме від імені НАТО та не мали формального зв'язку з країнами свого походження.

Таким чином, оскільки у даному випадку НАТО самостійно прийняло рішення про здійснення гуманітарної інтервенції та здійснило її за допомогою своїх військових сил, інтервенція НАТО в Югославію є прикладом другого сценарію коли гуманітарна інтервенція здійснюється міждержавною організацією.

Отже, за суб'єктним складом гуманітарна інтервенція може бути здійснена трьома видами суб'єктів «окремою державою» чи «групою держав», тобто може бути «односторонньою» чи «груповою», а також такою що «здійснюється міждержавною організацією».

Наступним важливим структурним елементом гуманітарної інтервенції є її об'єкт. Об'єктом гуманітарної інтервенції виступає держава, у яку здійснюється воєнне/збройне втручання. Проте гуманітарна інтервенція, як вже неодноразово

ззначалося в тексті цього дослідження, здійснюється не в будь-яку державу, а в ту де є гуманітарна підстава для втручання. Такою підставою має бути ситуація, за якої в такій державі здійснюватимуться порушення прав людини. Важливо відзначити, що одним з фундаментальних завдань держави є забезпечення прав людини. Саме тому є два сценарії за яких порушення прав людини можуть здійснюватися в державі та становити підставу для гуманітарної інтервенції.

Перш за все, порушення прав людини можуть становити результат діяльності держави. Якщо держава всупереч своєму призначенню не те що не забезпечує, а навмисно порушує права людини, то вона порушує згадане вище фундаментальне завдання будь-якої держави, а саме забезпечення прав людини. У такому випадку безумовно виникають підстави для здійснення гуманітарної інтервенції.

По-друге, якщо держава сама не виступає безпосереднім порушником прав людини, то це ще не означає, що вона не може бути об'єктом гуманітарної інтервенції. У ситуації коли порушення прав людини здійснюються суб'єктами незалежними та непідконтрольними державі, вона зобов'язана реалізувати згадане вище фундаментальне завдання будь-якої держави, а саме припинити порушення та забезпечити права людини. Тому у випадку якщо держава не здатна виконувати це завдання і порушення прав людини не припиняються, тоді така держава може бути об'єктом гуманітарної інтервенції з боку зовнішніх суб'єктів.

Таким чином порушення прав людини можуть бути як результатом активних цілеспрямованих дій з боку держави, так і можуть бути наслідком бездіяльності держави. В обох випадках держава в якій мають місце порушення прав людини є об'єктом гуманітарної інтервенції.

Також важливо встановити, які саме порушення прав людини, дають підстави вважати державу об'єктом гуманітарної інтервенції. Для того аби виникали підстави вважати, що держава може виступати об'єктом гуманітарної

інтервенції порушені повинні бути не всі і не будь-які права людини. Загально прийнятою є позиція теоретиків міжнародного права про те, що порушеними мають бути основоположні права людини. Тут постає проблема визначення того, які ж саме права варто відносити до цього ядра. На думку, Мотилія В. І. це ядро становлять ті права, що можна віднести до мінімального гуманітарного стандарту⁹³. Ми цілком погоджуємося з аргументацією Мотилія В. І. щодо того, що мінімальний гуманітарний стандарт це та міжнародно-правова категорія, яка охоплює саме ті права, порушення яких веде до виникнення підстави для здійснення гуманітарної інтервенції.

Тепер варто з'ясувати, які саме права слід відносити до згаданого мінімального гуманітарного стандарту.

Мотиль В. І. виділяє такі права⁹⁴:

- право на життя
- право на фізичну недоторканність, у тім числі заборону тортур
- заборону геноциду
- заборону рабства
- заборону дискримінації та переслідувань за ознакою раси, релігії, національності чи з інших визнаних міжнародним правом мотивів
- заборону депортацій

Ми цілком погоджуємося з Мотилем В. І. щодо того, що саме наведені ним права становлять мінімальний гуманітарний стандарт. Тобто порушення перерахованих вище прав людини становитимуть підставу для того щоб вважати державу потенційним об'єктом гуманітарної інтервенції.

---

⁹³Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 32 с.

⁹⁴Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика. – 44 с.

Після з'ясування того порушення яких саме прав може бути підставою для здійснення гуманітарної інтервенції варто відзначити, що не будь-які порушення цих прав становитимуть згадану підставу. Важливо встановити, які саме ознакам повинні відповідати вказані порушення, щоб створити правову підставу вважати державу потенційним об'єктом інтервенції.

Згідно з Мотилем В. І. Для того аби вважати, що держава є потенційним об'єктом гуманітарної інтервенції необхідно аби порушення прав людини на її території відповідали таким ознакам:

- масовий характер
- грубий характер
- систематичний характер
- наявність

Масовий характер порушень прав людини це кількісний критерій. Це означає, що для того аби вважати порушення певних прав людини масовими , повинно бути досягнена певна критична кількість порушень. Безумовно здоровий глузд вказує на те, що поодинокі порушення прав людини віднесених до мінімального гуманітарного стандарту не становитимуть масових порушень та не будуть створювати правових підстав для здійснення гуманітарної інтервенції.

Загалом важливо відзначити, що доволі складно встановити певну чітку межу, коли порушення прав людини стануть масовими. Саме тому з огляду на складність формулювання чітких критеріїв масовості, доктрина міжнародного права стоїть на позиції більш абстрактного та оціночного розуміння цієї ознаки. Масовість згідно з Мотилем В. І. Пропонується розуміти як певні “широко поширені”, “масштабні” порушення прав людини або ж такі порушення, що призводять до наявності “значної кількості потерпілих осіб”⁹⁵.

---

⁹⁵Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 46 с.

Грубі порушення прав людини це такі порушення, які досягають певного рівня кричущості та посягають саме на основоположні загально визнані права людини⁹⁶. Тобто це, до прикладу, порушення тих прав, які становлять мінімальний гуманітарний стандарт. Оскільки вони становлять мінімальний гуманітарний стандарт, тобто повинні бути забезпечені в будь-якій державі та за будь-яких умов, то порушення таких прав завжди носитимуть грубий характер.

Систематичність порушень прав людини означає те, що вони повторюються протягом певного часового відрізка⁹⁷. Це означає, що масові та грубі порушення прав людини повинні здійснюватися з певною періодичністю в доволі стиснуті часові строки. Важливо відзначити, що систематичність, на нашу думку, означає, що такі порушення можуть також здійснюватися планомірно. До прикладу, у державі може існувати офіційна політика здійснення репресій у формі порушень основоположних прав проти певної групи населення. У цьому випадку наявність такої офіційної політики свідчатиме про наявність певного плану, що в свою чергу вказуватиме на систематичність таких порушень.

Останньою обов'язковою ознакою порушень прав людини, що вказує на можливість визнання держави потенційним об'єктом гуманітарної інтервенції, є наявність таких порушень. Ця ознака означає, що такі порушення основоположних прав людини насправді вчиняються. Важливо відзначити, що ця ознака означає, що загроза порушення основоположних прав людини не становитиме підставу для гуманітарної інтервенції.

Таким чином, структуру гуманітарної інтервенції становлять суб'єкт та об'єкт гуманітарної інтервенції. Суб'єктом гуманітарної інтервенції може бути окрема держава, група держав або міждержавна організація. Об'єктом

---

⁹⁶Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 45 с.

⁹⁷Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика. – 47 с.

гуманітарної інтервенції є держава в якій мають місце масові, грубі, систематичні та наявні порушення прав людини віднесених до мінімального гуманітарного стандарту.

2.3 Відповідальність з захисту (Responsibility to Protect) як нова концепція гуманітарної інтервенції.

Попередні підрозділи присвячені поняттю та структурі гуманітарної інтервенції дозволили встановити, що ключовим в концепції гуманітарної інтервенції є положення про те, що це лише “право” певних суб’єктів на втручання з метою захисту прав людини. Проте на практиці наприкінці ХХ століття людство стало свідками кількох сумнозвісних прикладів, коли концепція гуманітарної інтервенції як “права” не змогла забезпечити права людини та запобігти їх масовим та грубим порушенням. Саме тому доцільно виникли дискусії щодо розробки нової концепції, згідно якої “право” було б замінено на “обов’язок” задля уникнення таких сумнозвісних кейсів як геноцид в Руанді, коли міжнародна спільнота знала про звірства, що чинилися в цій країні і бездіяла. Ключову роль в цих процесах відіграв Кофі Аннан, що перебував на посаді Генерального Секретаря ООН з 1997 до 2004 років. Він висловлював глибоке розчарування з приводу небажання міжнародної спільноти втрутитися в ситуацію в Руанді. Погоджуємося з твердженням, що «масові вбивства є турботою всієї світової спільноти»⁹⁸. Аннан наголошував на тому, що принцип поваги до суверенітету, який нібито став на заваді інтервенції та врятуванню життів мільйонів невинних жертв, повинен бути переосмислений в умовах глобалізації, а також концепція відповідальності міжнародної спільноти з захисту прав людини

---

⁹⁸ Gareth Evans. *The Responsibility to Protect. Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All* / Gareth Evans. – Washington, 2008.

має бути розроблена⁹⁹. Такі погляди Аннана були продовженням дискусії розпочатої Френсісом Денгом, який закликав до переосмислення концепції суверенітету. Відповідно до класичного розуміння суверенітету, він є втіленням «абсолютної і постійної влади держави»¹⁰⁰. Проте, згідно з Денгом суверенітет держави це аж ніяк не привілей, який означає недоторканність кордонів, а обов'язок з захисту громадян, перш за все своїх власних та тих осіб, що перебувають під юрисдикцією держави¹⁰¹. Таким чином, Денг робить висновок, що суверенітет це не щит, який захищає від інтервенцій ззовні, і про те, що суверенітет зобов'язує. Для цілей цього дослідження важливо, що Денг кардинально розвертає розуміння концепції суверенітету. Тепер суверенітет це також і обов'язок з захисту громадян інших держав, у випадках коли такі держави не здатні самостійно забезпечити такий захист. Важливо відзначити, що ««відповідальність з захисту» стала чине найважливішою зміною в концепції суверенітету з часів Вестфальського договору 1648 р.»¹⁰². Але знову ж таки варто пам'ятати про те, що «підривання державного суверенітету неминуче вдарить по правам людини»¹⁰³. Денг досліджував приклади африканських держав, а саме часті випадки нездатності забезпечити закон і порядок і, як наслідок, повагу до прав людини. Саме тому, через часті випадки неспроможності держав самостійно забезпечити дотримання прав людини, Денг заявив, що інші держави, міжнародні партнери мають обов'язок з забезпечення прав людини в таких державах.

---

⁹⁹Johnson C. What is meant by the 'responsibility to protect?' Humanitarian intervention in Iraq and Darfur [Електронний ресурс] / Cymbeline Johnson – Режим доступу до ресурсу: <https://www.uts.edu.au/sites/default/files/com-student-work-cymbeline-johnson.pdf>.

¹⁰⁰ Селіванов А. Суверенітет народу і його забезпечення публічною владою [Електронний ресурс] / А. Селіванов. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28728/09-Selivanov.pdf?sequence=1>.

¹⁰¹Deng F. Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Africa [Електронний ресурс] / F. M. Deng. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/4381/>.

¹⁰² Sands P. A Memory of Justice: The Unexpected Place of Law In International Law – Personal History / P. Sands // Case Western Reserve Journal of International Law. – 2011. – Vol. 43, Issue 3. – P. 739–758.

¹⁰³ Human Rights, Intervention and the Use of Force / Edited by Philip Alston and Euan MacDonald. – Oxford : Oxford University Press, 2008.

Проте такій концепції можна протиставити тезу, що держава, що не може самостійно забезпечити дотримання прав людини не може вважатися такою, що наділена суверенітетом. У класичному розумінні суверенітет це верховенство держави на своїй території та рівноправність у відносинах на міжнародній арені. Верховенство на своїй території логічно передбачає, що держави здатна реалізовувати свої функції, зокрема запобігати чи припиняти грубі та масові порушення прав людини. Таке твердження видається виправданим з огляду на те, що в держави в розпорядженні є потужний державний апарат, включаючи правоохоронні органи. Тому маючи значні ресурси держава зобов'язана бути здатною припиняти масові грубі порушення прав людини на своїй території. Тому, якщо держава не здатна ефективно виконувати свою базову функцію з захисту громадян, можна стверджувати, що вона не є такою, що має суверенітет. Саме тому якщо це вже не суверенне утворення, то інші держави мають обов'язок надати допомогу громадянам, що зазнають порушень їхніх прав, тим самим замінюючи державу, що не здатна реалізувати свої суверенні повноваження. Проте, ми вважаємо, що такі доводи не є достатніми, щоб ствердити, що держава втрачає суверенітет у такому випадку. У таких ситуаціях держави варто вважати такими, що стикнулися з непередбачуваними труднощами, що важко подолати самостійно, але аж ніяк не вважати, що вони припиняють бути державою і тому інші держави можуть здійснювати інтервенцію. Важливо, що інші держави за згоди цієї держави чи без повинні здійснити інтервенцію щоб захистити її громадян лише з огляду на те, що такі порушення наявні та держава на території якої це відбувається бездіє. Тому важливо відзначити, що «обов'язок захистити громадян перекладається на світове співтовариство у випадку нездатності захистити їх самостійно»¹⁰⁴. Таким чином, вважаємо, що трансформація поглядів

---

¹⁰⁴ James Pattison. Humanitarian Intervention and The Responsibility to Protect. Who Should to Intervene? / James Pattison. – Oxford : Oxford University Press, 2010

на концепцію суверенітету від «права» у сторону «обов'язку» була логічно, вчасною, виправданою, доцільною та такою що заклала фундамент для розвитку концепції “відповідальності з захисту” або ж Responsibility to Protect.

Також важливо вважати, що принцип невтручання піддається суттєвим змінам, а формування концепції «відповідальності з захисту» є прямим тому свідченням¹⁰⁵.

Отож, важливо відзначити, що в 1999 році було сформовано Міжнародну комісію з питань інтервенції та державного суверенітету, яка за результатами своєї роботи у 2001 році презентувала концепцію “відповідальності з захисту”. У подальшому концепція “відповідальності з захисту” була схвалена у 2005 році на Світовому саміті держав учасниць Організації Об'єднаних Націй¹⁰⁶.

За результатами цих історичних подій для розвитку концепції “відповідальності з захисту” було сформульовано її основні положення.

По-перше, відбулося переосмислення “гуманітарної інтервенції” як “права” у бік “обов'язку”, що призвело до формулювання “відповідальності з захисту”. Тобто “право з захисту” стало “відповідальністю з захисту”.

Кофі Аннан закликав до розуміння «відповідальності з захисту» як обов'язку всієї міжнародної спільноти, а не як права окремих держав на втручання¹⁰⁷.

Також важливо, що концепція «відповідальності за захист» сприяє формуванню міжнародного співтовариства не як простої сукупності чітко

---

¹⁰⁵ Сіваш Е. Концепція "відповідальності з захисту" як баланс принципів державного суверенітету та поваги до прав людини [Електронний ресурс] / Е. Сіваш

¹⁰⁶ Доповідь Генерального секретаря ООН «Виконання обов'язку захищати».

¹⁰⁷ Background Information on the Responsibility to Protect [Electronic source] // The Outreach Programme on the Rwanda Genocide and the United Nations. – Cit. 09.01.2016. – Retrieved from : <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsibility.shtml>.

визначених суб'єктів, а радше, як системи взаємопов'язаних членів, тобто вона має своєю ціллю консолідацію міжнародного співтовариства¹⁰⁸.

По-друге, було викладено досліджені вище переосмислення концепції суверенітету, що дозволило констатувати, що суверенітет становить не лише право, а й обов'язок захищати громадян.

По-третє, було також сформульовано бачення того, коли виникає “відповідальність з захисту”. Згідно з формулюваннями Міжнародної комісії з питань інтервенції та державного суверенітету, викладеними в 2001 році, у випадках коли держава не здатна або ж не бажає припинити серйозну шкоду, що завдається її населенню.

Проте, також важливо зазначити, що на початкових етапах розвитку концепції «відповідальності з захисту» мали місце заяви про те, що сучасна система на чолі з Радою Безпеки ООН вже втілює цю концепцію в життя¹⁰⁹.

Також важливо звернути увагу на те, що Міжнародна комісія з питань інтервенції та державного суверенітету у звіті від 2001 року визначила три основні складові частини “відповідальності з захисту”¹¹⁰, які ще називають тріадою обов'язків¹¹¹:

- обов'язок запобігти (the responsibility to prevent)
- обов'язок захистити (the responsibility to react)
- обов'язок відновити (the responsibility to rebuild)

---

¹⁰⁸ Чайковський Я. Роль концепції Responsibility to Protect [Електронний ресурс] / Я. Чайковський. – 2013.

¹⁰⁹ Payandeh M. With Great Power Comes Great Responsibility? The Concept of the Responsibility To Protect With in the Process of International Lawmaking / M. Payandeh // The Yale Journal of International Law. – 2010. – Vol. 35. – P. 469–516.

¹¹⁰ Sandbu M. Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect [Електронний ресурс] / Magnus D. Sandbu – Режим доступу до ресурсу: [http://www.lundajurist.se/WEB.nsf/\(MenuItemByDocId\)/ID9E876F5E6BF07C12C1257EDD0050DF93/\\$FILE/JUFN27%20Humanitarian%20Intervention%20and%20Responsibility%20to%20Protect%20151127.pdf](http://www.lundajurist.se/WEB.nsf/(MenuItemByDocId)/ID9E876F5E6BF07C12C1257EDD0050DF93/$FILE/JUFN27%20Humanitarian%20Intervention%20and%20Responsibility%20to%20Protect%20151127.pdf).

¹¹¹ The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (December 2001). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>

Обов'язок запобігти, згідно з Міжнародною комісією з питань інтервенції та державного суверенітету, означає вжиття заходів до розуміння причин назріваючого конфлікту та вирішення цього можливого до його ймовірного початку. Важливо відзначити, що К. Аннан наголошував на активному використанні дипломатичних засобів для попередження та розв'язання міжнародних конфліктів¹¹².

Обов'язок захистити означає реакцію міжнародної спільноти на масові грубі порушення прав людини у вигляді прямого вжиття заходів тиску на державу, а в крайньому випадку у вигляді гуманітарної інтервенції¹¹³. Важливо, що цей обов'язок включає в себе як зобов'язання держав захищати власне населення, так і чуже¹¹⁴.

Обов'язок відновити означає забезпечити, особливо після здійснення гуманітарної інтервенції, повною мірою необхідної допомоги для відновлення, відбудови та примирення, шляхом звернення до причини шкоди, на відвернення якої була проведена гуманітарна інтервенція¹¹⁵. Важливо, що цей обов'язок покладається саме на державу, що здійснювала інтервенцію¹¹⁶.

Для цілей цього дослідження найбільш актуальним є аналіз другого структурного елемента концепції "відповідальності з захисту", а саме обов'язку захистити або ж the responsibility to react в оригіналі.

Згідно з концепцією "відповідальності з захисту", первинно презентованої Міжнародною комісією з питань інтервенції та державного суверенітету, гуманітарна інтервенція або ж military intervention for human protection purposes як зазначається в оригіналі, має вважатися винятковим та надзвичайним заходом.

---

¹¹² James Pattison. Humanitarian Intervention and The Responsibility to Protect. Who Should to Intervene? / James Pattison. – Oxford : Oxford University Press, 2010.

¹¹³ Власюк В. Деякі основи "обов'язку захистити" в міжнародному праві [Електронний ресурс] / В. Власюк

¹¹⁴ A More Secure World: Our Shared Responsibility: report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change.

¹¹⁵ Sandhu M. Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect.

¹¹⁶ Taylor B. Seybolt. Humanitarian Military Intervention. The Conditions for Success and Failure. / Taylor B. Seybolt. – Oxford : Oxford University Press, 2008.

Також наголошується на тому, що «відповідальність з захисту» може «впливати на виправдовувальну аргументацію в міжнародному праві і піднімати політичну ціну діяльності чи бездіяльності»¹¹⁷. А тому необхідно стерегтися небезпек, що несе в собі ця концепція. Тому важливо пам'ятати, що «створюючи цю концепцію, вони намагалися уникнути її трактування як «права на втручання» чи «зобов'язання втрутитися»¹¹⁸.

Концепція “відповідальності з захисту” встановлювала, що гуманітарна інтервенція як винятковий та надзвичайний спосіб захисту населення може бути застосована у випадку наявності серйозної і невідновної шкоди населенню або ж у випадку неминучості настання такої шкоди.

Проте, важливо пам'ятати, що «міжнародна спільнота не може – та й не повинна – замінювати державу у всіх чи навіть більшості випадків»¹¹⁹.

Також зазначається, гуманітарна інтервенція може бути застосована, якщо шкода, що завдається населенню має форму масштабних втрат життя з умислом геноциду чи ні, які є результатом свідомих дій держави або ж нездатності держави протидіяти цим порушенням¹²⁰. Іншим випадком коли гуманітарна інтервенція буде допустимим способом реакції є ситуація коли на території держави мають місце масштабні етнічні чистки, які можуть відбуватися в формі масових вбивств, примусового виселення, актів терору чи згвалтувань.

Окрім визначення двох конкретних випадків коли гуманітарна інтервенція є допустимими заходом при реалізації “обов'язку захистити”, Міжнародна комісія з

---

¹¹⁷ Kantareva S. D. The Responsibility to Protect: Issues of Legal Formulation and Practical Application / Silva D. Kantareva // *Interdisciplinary Journal of Human Rights Law*. – 2011–2012. – Vol. 6. – P. 2–27

¹¹⁸ The Ashgate research companion to modern warfare / G. Kassimeris, J. Buckley (eds.). – Farnham : Ashgate, 2010. – 467 p.

¹¹⁹ Responsibility to Protect: From Principle to Practice / Edited by Julia Hoffmann and Andre Nollkaemper. – Amsterdam : Pallas Publications, 2013.

¹²⁰ Sandbu M. Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect [Електронний ресурс] / Magnus D. Sandbu – Режим доступу до ресурсу: [http://www.lundajurist.se/WEB.nsf/\(MenuItemByDocId\)/ID9E876F5E6BF07C12C1257EDD0050DF93/\\$FILE/JUFN27%20Humanitarian%20Intervention%20and%20Responsibility%20to%20Protect%20151127.pdf](http://www.lundajurist.se/WEB.nsf/(MenuItemByDocId)/ID9E876F5E6BF07C12C1257EDD0050DF93/$FILE/JUFN27%20Humanitarian%20Intervention%20and%20Responsibility%20to%20Protect%20151127.pdf).

питань інтервенції та державного суверенітету вивела низку інших положень, що стосуються переосмислення концепції гуманітарної інтервенції, а саме

- добрий намір
- останній засіб
- пропорційність засобів
- вірогідність успіху
- наявність повноважень

«Добрий намір», згідно з звітом Міжнародної комісії з питань інтервенції та державного суверенітету, означає, що основною метою є припинення чи уникнення страждань населення¹²¹. Таким чином, «добрий намір» означає, що гуманітарна інтервенція здійснюється саме з метою захисту прав людини, а не заради задоволення певних політичних інтересів.

«Останній засіб» означає, що перед тим як вдаватися до гуманітарної інтервенції як форми «обов'язку захистити» обов'язково потрібно дослідити можливість вжиття альтернативних заходів, що не пов'язані з «воєнним/збройним втручанням». Лише в разі їх неефективності варто застосовувати гуманітарну інтервенцію.

«Пропорційність засобів» передбачає, що «воєнне/збройне втручання», яким є гуманітарна інтервенція повинно бути здійснене з мінімальним застосуванням сили та завданням шкоди необхідним для вирішення кризової ситуації.

«Вірогідність успіху» гуманітарної інтервенції означає, що для її застосування необхідно довести, що існує реальний шанс на досягнення її мети, тобто того, що вона виявиться успішною.

---

¹²¹Sandbu M. Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect [Електронний ресурс] / Magnus D. Sandbu – Режим доступу до ресурсу: [http://www.lundajurist.se/WEB.nsf/\(MenuItemByDocId\)/ID9E876F5E6BF07C12C1257EDD0050DF93/\\$FILE/JUFN27%20Humanitarian%20Intervention%20and%20Responsibility%20to%20Protect%20151127.pdf](http://www.lundajurist.se/WEB.nsf/(MenuItemByDocId)/ID9E876F5E6BF07C12C1257EDD0050DF93/$FILE/JUFN27%20Humanitarian%20Intervention%20and%20Responsibility%20to%20Protect%20151127.pdf).

«Наявність повноважень» означає, що для здійснення гуманітарної інтервенції необхідно отримати мандат, тобто дозвіл Ради Безпеки ООН. Важливо відзначити, що Рада Безпеки повинна авторизувати гуманітарну інтервенцію до початку її здійснення.

Таким чином, концепція «відповідальності з захисту» зробила свій вагомий внесок в еволюцію концепції гуманітарної інтервенції оскільки вона переглянула розуміння поняття суверенітету та висунула нові вимоги до процедури реалізації досліджуваного в рамках цієї магістерської роботи міжнародно-правового інструмента захисту прав людини.

Висновки до Розділу 2.

У рамках цього розділу вдалося встановити такі висновки:

1. Гуманітарна інтервенція — це воєнне/збройне втручання певної держави, групи держав чи міжнародної організації в іншу державу з гуманітарною метою, що здійснюється без згоди держави інтервенції, з чи без мандату Ради Безпеки ООН.

2. Структуру гуманітарної інтервенції становлять суб'єкт та об'єкт гуманітарної інтервенції. Суб'єктом є окрема держава, група держав або міждержавна організація. Об'єктом є держава всупереч волі якої здійснюється інтервенція та на чий території відбуваються масові, грубі, систематичні та наявні порушення прав людини, що становлять мінімальний гуманітарний стандарт.

3. Концепція «відповідальності з захисту» переосмислила розуміння державного суверенітету встановивши, що він породжує не лише наділяє державу повноваженнями, але й покладає на неї обов'язки з захисту населення. «Відповідальність з захисту» висунула низку вимог до гуманітарної інтервенції, а саме такі нові для гуманітарної концепції поняття як «добрий намір», «останній засіб», «пропорційність засобів», «вірогідність успіху», «наявність повноважень».

РОЗДІЛ Ш. Міжнародно-правова практика здійснення гуманітарної інтервенції

Для початку важливо відзначити, що для повного розуміння гуманітарної інтервенції, яка є предметом цього дослідження, обов'язково необхідно проаналізувати сучасну практику здійснення гуманітарних інтервенцій. Важливо встановити чи відповідають гуманітарні інтервенції, що були здійснені в недалекому минулому тим ознакам, що були виділені в рамках цього дослідження. На основі цього аналізу важливо зробити висновок щодо міжнародно-правової природи певних кейсів, що становитимуть предмет дослідження в цьому розділі.

У цьому розділі буде проаналізовано два найбільш відомі та актуальні кейси, що мали місце в недавньому минулому. Перш за все, таким кейсом є інтервенція коаліційних сил на Близькому Сході, а саме на території підконтрольній Ісламській державі Іраку та Леванту (далі ІДІЛ), що відбувалася протягом 2014-2017 років.

Другим актуальним кейсом вважаємо анексію Криму, що була здійснена Російською Федерацією в 2014 році. Важливо дослідити цей кейс задля того аби встановити чи містили дії Російської Федерації ознаки гуманітарної інтервенції, чи потенційно могли містити такі ознаки. Відповісти на це питання, на наш погляд, видається важливим у зв'язку з численними спекуляціями про гуманітарні мотиви таких дій Російської Федерації, що мали місце як під час цих подій, так і залишаються по сьогоднішній день.

3.1 Міжнародно-правова кваліфікація подій на Близькому Сході (2014-2017)

Варто розпочати з того, що на території Сирії та Іраку станом на 2014 рік уже протягом кількох років тривали громадянська війна. На цих територіях поширила свою владу так звана Ісламська держава Іраку і Леванту

або ж просто ІДІЛ. Як сам факт війни, так і поширення ІДІЛу спричинили значне погіршення стану забезпечення, дотримання та поваги до прав людини, у тому числі основоположних прав, що становлять мінімальний гуманітарний стандарт.

У зв'язку з подальшою загрозою поширення ІДІЛу на вказаних територіях країн Близького Сходу, тобто у зв'язку з загрозою розширення території підконтрольної бойовикам, які вчиняли, як вважалося, показові акти порушення основоположних прав людини, певні держави почали реагувати шляхом “воєнного/збройного втручання” на ці території.

Такою державою, перш за все, виступили Сполучені Штати Америки, які згодом залучили й інші держави. США утворили коаліцію держав, що в подальшому брали участь у військових операціях на Близькому Сході.

Таким чином, у 2014 році розпочалося повномасштабне “воєнне/збройне втручання” на Близькому Сході, яке прийнято вважати гуманітарною інтервенцією. Проте чи насправді дії низки держав на території Іраку та Сирії становлять гуманітарну інтервенцію? Для цього необхідно проаналізувати чи відповідає досліджуване “воєнне/збройне втручання” запропонованим в попередніх розділах роботи ознакам гуманітарної інтервенції.

Відповідно до запропонованого в цій роботі визначення поняття «гуманітарна інтервенція», вона завжди є «воєнним/збройним втручанням». Поняття «воєнне/збройне втручання» включає в себе сім форм, тож для того аби з'ясувати чи дії коаліції на Близькому Сході підпадають під визначення «воєнне/збройне втручання» в розумінні гуманітарної інтервенції необхідно визначити, у яких саме формах діяли держави сил коаліції.

Важливо відзначити, що Сполучені Штати Америки первинно брали участь в протистоянні з ІДІЛ спершу у формі надання допомоги Іраку шляхом надіслання своїх військових інструкторів. Такі дії становили перший етап участі Сполучених Штатів Америки в досліджуваному конфлікті з ІДІЛ. Надання військової допомоги в формі надіслання інструкторів не підпадає

під жодний з перерахованих пунктів, що розкривають зміст поняття «воєнне/збройне втручання». Таким чином, на первинному етапі дії Сполучених Штатів Америки не становили гуманітарної інтервенції.

Проте, у подальшому було прийнято рішення про розширення співробітництва з збройними силами Іраку. Тепер Сполучені Штати Америки надавали повітряну підтримку збройним силам Іраку шляхом здійснення авіа ударів по визначених цілях. Здійснення авіа ударів це, іншими словами, бомбардування.

Згодом до Сполучених Штатів Америки доєдналися низка інших держав, серед яких Велика Британія, Австралія, Туреччина, Канада, Бельгія, Данія, Швеція, Франція, Німеччина, Італія, Норвегія, Нідерланди, Йорданія, Марокко, та Іспанія. Переважно дії спрямовані проти сил ІДІЛ у виконанні перерахованих держав і в подальшому мали форму авіа ударів.

Окрім цього участь Сполучених Штатів Америки не обмежилася нанесенням авіа ударів. Сили цієї держави також були використані в наземних операціях.

Таким чином, дії коаліції держав можна звести до здійснення авіа ударів, а окремо Сполучені Штати Америки здійснювали також наземні операції.

Друга форма «воєнного/збройного втручання» передбачає «бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї.¹²²» Оскільки основною формою здійснення протидії силам ІДІЛ з боку сил коаліції були саме авіа удари, можна з упевненістю констатувати, що дії сил коаліції становили «воєнне/збройне втручання» у розумінні концепції гуманітарної інтервенції.

Таким чином, дії сил коаліції на Близькому Сході становлять «воєнне/збройне втручання» у формі бомбардування.

---

¹²² Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

Другою важливою ознакою гуманітарної інтервенції є те, що вона може здійснюватися окремою державою, групою держав або міждержавною організацією.

У досліджуваному міжнародно-правовому кейсі, як уже було зазначено «воєнне/збройне втручання» здійснювалося коаліцією держав. А саме до цієї коаліції ввійшли такі держави як Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Австралія, Туреччина, Канада, Бельгія, Данія, Швеція, Франція, Німеччина, Італія, Норвегія, Нідерланди, Йорданія, Марокко, та Іспанія.

Очевидно, що досліджуване «воєнне/збройне втручання» здійснювалося не окремою державою. Проте важливо встановити чи воно було здійснене групою держав чи можливо це об'єднання держав діяло в рамках певної міждержавної організації.

Важливо відзначити, що з метою досягнення ефективного співробітництва з збройними силами Іраку, Сполучені Штати Америки, а саме Міністерство Оборони США ініціювало програму Створення Спільних Потужностей, в оригіналі Building Partner Capacity Program. Спочатку ця програма призначалася для об'єднання зусиль з збройними силами офіційного Багдаду, а згодом до цієї ініціативи почали долучатися вже згадані вище держави.

Отже, коаліція держав, що спільно здійснювали «воєнне/збройне втручання» на Близькому Сході мало форму військової співпраці в рамках партнерської програми, а саме Building Partner Capacity Program. Таким чином, згадані раніше держави, що брали участь в досліджуваному «воєнному/збройному втручанні» не утворювали ніякої міждержавної організації, а діяли кожна від свого імені в рамках програми партнерства.

Отож, «воєнне/збройне втручання» на Близькому Сході було здійснено «групою держав».

Третьою ознакою гуманітарної інтервенції згідно з запропонованим визначенням цього поняття є те, що вона здійснюється проти іншої держави.

Іншими словами потрібно встановити чи наявний в цій ситуації об'єкт гуманітарної інтервенції. Згідно з висновками зробленими в попередньому розділі об'єкт гуманітарної інтервенції це держава в якій здійснюються грубі масові систематичні наявні порушення основоположних прав людини, тобто таких прав, що становлять мінімальний гуманітарний стандарт.

Для того аби встановити чи коаліція держав діяла проти «об'єкта гуманітарної інтервенції» потрібно встановити проти якої держави було здійснено «воєнне/збройне втручання» та чи мали місце грубі масові систематичні наявні порушення прав людини віднесених до мінімального гуманітарного стандарту.

У досліджуваному кейсі «воєнне/збройне втручання» здійснювалося проти Ісламської держави Іраку і Леванту або ж ІДІЛу, що контролювала території належні таким державам як Ірак та Сирія. Варто відзначити, що ІДІЛ у жодному разі не є державою, адже її не було такою визнано. Оскільки ознакою гуманітарної інтервенції є те, що вона здійснюється проти держави, то виникають сумніви щодо того, що дії коаліції держав становили таку інтервенцію, адже вона була спрямована не проти держави.

Проте, важливо відзначити, що той факт, що ІДІЛ не є визнаною державою не заперечує того, що це утворення захопило владу на значних територіях Сирії та Іраку. У цьому випадку, на нашу думку, важливим є те, що ІДІЛ замінив собою усі державні структури, взявши під контроль території та населення, що на них проживало. У такому випадку, саме ІДІЛ виступає певного роду квазідержавним утворенням проти якого буде здійснена гуманітарна інтервенція.

Наступним елементом ознаки об'єкта інтервенції є те, що на території підконтрольній цьому утворенню, у даному випадку ІДІЛу, мають мати місце порушення прав людини. Важливо, що це мають бути порушення не будь-яких, а тих прав, що становлять мінімальний гуманітарний стандарт.

Як уже було встановлено до таких прав варто відносити¹²³:

- право на життя
- право на фізичну недоторканність, у тім числі заборону тортур
- заборону геноциду
- заборону рабства
- заборону дискримінації та переслідувань за ознакою раси, релігії, національності чи з інших визнаних міжнародним правом мотивів
- заборону депортацій

У зв'язку з початком громадянської війни на території Сирії Комісія з прав людини Організації Об'єднаних Націй приділяла особливу увагу стану дотримання прав людини в цьому регіоні. У звітах цього органу також чітко простежується стан дотримання прав людини на територіях, що були підконтрольні ІДІЛ.

Окрім діяльності Комісії з прав людини ООН, було сформовано Незалежну міжнародну комісію з розслідування ситуації в Сирійській Арабській Республіці, в (англ. Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic)¹²⁴.

Ця Комісія підготувала Звіт під назвою «Правління терору: життя під владою ІДІЛ у Сирії» від 2014 року. У цьому документі досліджено розвиток ІДІЛ в регіоні та те як становлення цього утворення вплинуло на стан дотримання та забезпечення прав людини. Також в рамках цього Звіту виділено порушення прав людини, що були поширені на території підконтрольній ІДІЛ у Сирії.

У звіті констатується, що цивільне населення, що проживає на територіях Сирії, підконтрольних ІДІЛ живе в постійному страху¹²⁵.

---

¹²³Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 44 с.

¹²⁴ Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/iicisyria/pages/independentinternationalcommission.aspx>.

¹²⁵Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic Rule of Terror: Living under ISIS in Syria [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

Зазначається, що ІДІЛ піддає цивільне населення терору та має на меті такими діями придушити будь-яке інакомислення серед цивільного населення. Вказується, що активісти, що відкрито висловлювалися проти самопроголошеної влади ІДІЛ були піддані безпідставним затриманням, а також постійним залякуванням шляхом висловлення погроз розправи¹²⁶.

Також зазначено, що до тих представників цивільного населення, що висловлювалися проти ІДІЛ були неодноразово застосовані жорсткі покарання у вигляді затримання та тілесних ушкоджень.

До прикладу аналізований звіт містить наступний уривок з свідченнями особи, до якої були застосовані перераховані вище заходи терору:

«Я сказав вартовим, що мій брат був ув'язнений лиш тому, що він сказав щось про ІДІЛ, що їм вдалося блюзнірством. Я висловив думку, що це було не правильно, і лише Бог мав би розсудити в цій ситуації. Це дуже розізлило вартових. Вони агресивно штовхнули мене, поваливши на землю та побили мене. Опісля мене відшмагали 400 разів і ув'язнили на декілька тижнів»¹²⁷.

Ця цитата свідчить про наявність порушення права особи на свободу та особисту недоторканність, а також про переслідування за ознакою політичних переконань.

Важливо відзначити, що такі свідчення мешканця сирійського міста Алеппо є непоодиноким, тобто вони є ілюстрацією до численних схожих випадків.

Також у звіті йдеться про застосування неприйнятних покарань за вчинення правопорушень, що вважаються такими за законами «шаріату», який отримав дуже брутальне тлумачення з боку ІДІЛ. Так, у звіті йдеться

---

https://web.archive.org/web/20150204115327/http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/HR_CRP_ISIS_14Nov2014.pdf.

¹²⁶Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic Rule of Terror: Living under ISIS in Syria.

¹²⁷Ibid.

про те, що куріння цигарок чи крадіжка є злочинами, за які особа може бути піддана покаранню у вигляді шмагання батоном чи ампутації кінцівки¹²⁸.

Таким чином, ми вважаємо, що на основі відомостей викладених у звіті «Правління терору: життя під владою ІДІЛ у Сирії», можна зробити висновок про численні порушення права особи на фізичну недоторканність, у тім числі порушення заборони тортур.

Також важливо ствердити, що перелічені вище випадки порушень прав людини становлять порушення заборони дискримінації та переслідувань за ознакою політичних переконань, оскільки основним критерієм порушення прав цивільного населення було те, що вони не погоджувалися з самопроголошеною владою ІДІЛ.

Права, що були порушені становлять ті основоположні права, які в розумінні цього дослідження відносяться до мінімального гуманітарного стандарту.

Окрім цих порушень у звіті виділяються й інші. Зазначається, що на територіях, що були окуповані ІДІЛ місцеве населення або асимільовувалося, або ж було вимушене покидати ці території¹²⁹.

До прикладу в звіті міститься таке свідчення особи курдської національності, що проживала в сирійському місті Алеппо:

«Емір ІДІЛ відповів мені різким тоном: Чому? У тебе є дім тут? У тебе є твоє село тут? Це не твоє село, це не твій дім. Я не хочу бачити як ти розповідаєш про те, що в тебе є дім тут. Ту сюди не належиш. До завтра ніхто з вас не залишиться тут і ніколи не повернеться сюди»¹³⁰.

---

¹²⁸Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic Rule of Terror: Living under ISIS in Syria [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://web.archive.org/web/20150204115327/http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/HR_CRP_ISIS_14Nov2014.pdf.

¹²⁹Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic Rule of Terror: Living under ISIS in Syria [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://web.archive.org/web/20150204115327/http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/HR_CRP_ISIS_14Nov2014.pdf.

¹³⁰Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic Rule of Terror: Living under ISIS in Syria

Ця цитата стосується особи курдської національності та інших осіб курдської національності, що жили в сирійському місті Алеппо. Очевидно, що ця цитата свідчить про примусове виселення особи. Важливо відзначити, що такого виселення зазнала не окрема особа, а ціла група осіб. Ключовим є те, що всіх цих осіб об'єднує те, що вони належать до курдської національності.

Звіт також стверджує, що ІДІЛ розпочав примусові переселення цивільного населення курдської національності з містечок у регіоні Ар-Ракка з липня 2013 року¹³¹. Також у звіті йдеться про те, що до осіб курдської національності був висунений ультиматум про те, що вони зобов'язані покинути відповідні території, а якщо залишаться, то їх буде вбито¹³².

Таким чином, на нашу думку, ці виселення мають ознаки етнічної чистки шляхом депортації. Оскільки заборона депортацій входить до основоположних прав людини, що становлять мінімальний гуманітарний стандарт, можна констатувати наявність порушення тих прав людини, що дозволяють говорити про існування підстави для гуманітарної інтервенції.

Отже, на цьому етапі можна констатувати наявність порушень таких прав людини як:

- право на фізичну недоторканність, у тім числі порушення заборони на тортур
- порушення заборони дискримінації та переслідувань за ознакою політичних переконань
- заборону депортацій

Після того як ми встановили, що на території Сирії підконтрольній ІДІЛ мали місце порушення прав людини, що становлять мінімальний гуманітарний стандарт, необхідно встановити чи такі порушення мали грубий, масовий, систематичний характер та чи були наявними.

---

¹³¹Ibid.

¹³²Ibid.

Перш за все важливо відзначити, що зазначені вище три групи порушень основоположних прав людини віднесених до гуманітарного стандарту були наявним. Це означає, що вони насправді відбулися, доказом чого є їх документація в аналізованому звіті.

По-друге, необхідно встановити чи мали ці порушення характер грубих порушень. Як було зазначено в попередньому розділі питання визначення грубості порушення прав людини є доволі складним, оскільки чітких критеріїв в міжнародному праві не виведено. Проте, вважаємо виправданим стверджувати, що порушення прав, що відносяться до мінімального гуманітарного стандарту є по замовчуванню грубими порушеннями зважаючи на основоположність цих прав. Таким чином, порушення, що виділяються в проаналізованому звіті становили грубі порушення прав людини.

По-третє, порушення прав людини мають мати масовий характер. Це означає, що такі порушення повинні бути масштабними, тобто повинні здійснюватися на певній значній території та мають бути спрямовані проти значного числа осіб.

Оскільки з тексту звіту є очевидним, що, до прикладу, примусові виселення, що становили депортацію, відбувалися в межах цілих регіонів, що переходили під контроль ІДІЛ, можна з упевненістю стверджувати, що ці порушення були здійснені на значній території, тобто були масштабними чи широко поширеними.

Також важливо відзначити, що у зв'язку з тим, що примусове виселення було спрямоване на всіх осіб курдської національності, очевидно, що вони були спрямовані проти широкого кола осіб, тобто мала місце значна кількість потерпілих осіб.

Таким чином, можна з упевненістю констатувати, що в частині порушення заборони депортацій, такі порушення мали масовий характер. З приводу інших двох груп порушень, а саме порушень «права на фізичну недоторканність, у тім числі порушення заборони на тортур» та «порушення

заборони дискримінації та переслідувань за ознакою політичних переконань», то вони також мали масовий характер з огляду на наступне.

З тексту звіту очевидно, що особи, що висловлювалися проти встановлення влади ІДІЛ в регіоні зазначали порушення їхніх прав визначених вище. Оскільки в звіті зазначено, що число незгодних було значним, а тому й число осіб чийі права у зв'язку з їхніми політичними поглядами були порушені було значним. Таким чином, порушення і в цьому випадку мали характер масових.

По-четверте, обов'язковою ознакою порушень прав людини, яку необхідно встановити для констатації того, що порушення є такими, що дають підставу говорити про наявність об'єкта гуманітарної інтервенції, є систематичний характер таких порушень.

Систематичність означає, що порушення основоположних прав людини не є поодинокими. Тобто це означає, що порушення прав людини мають відбуватися повторно. Також фактором, який вказує на систематичність є наявність чіткого плану чи політики здійснення таких порушень.

У випадку з аналізованими порушеннями прав людини, що віднесені до мінімального гуманітарного стандарту, на нашу думку, присутня ознака систематичності з огляду на таке.

Порушення права на фізичну недоторканність, у тім числі порушення заборони тортур траплялися багато разів згідно з аналізованим звітом Комісії з прав людини ООН. У звіті встановлено, що у зв'язку з специфічним розумінням законів Шаріату тілесні покарання були запроваджені на територіях підконтрольних ІДІЛ. Також мали місце численні повторювані випадки побиття осіб як у випадку з особою чию цитату було наведено як приклад такого порушення права на фізичну недоторканність.

Порушення заборони дискримінації та переслідувань за ознакою політичних переконань також мало систематичний характер. Неодноразово та постійно протягом всього часу існування влади ІДІЛ на певних територіях

мали місце незаконні затримання як покарання за висловлення політичних поглядів протилежних позиціям переважним в ідеології ІДІЛ.

Порушення заборони депортацій також відбувалася неодноразово та неодномоментно. Примусові виселення осіб курдської національності відбувалися протягом тривалого часового проміжку починаючи з 2013 року¹³³. Тому можна констатувати про наявність ознаки систематичності.

Таким чином, аналізовані порушення права на фізичну недоторканність, у тім числі порушення заборони тортур, порушення заборони дискримінації та переслідувань за ознакою політичних переконань, заборони депортацій мали систематичний характер.

Отже, на цьому етапі встановили, що на територіях підконтрольних ІДІЛ на Близькому Сході мали місце масові, грубі, систематичні та наявні порушення основоположних прав людини віднесених до мінімального гуманітарного стандарту.

Наступним кроком аналізу “воєнного/збройного втручання” коаліції держав на Близькому Сході є встановлення того чи було воно здійснене з гуманітарною метою.

Гуманітарна мета означає спрямованість “воєнного/збройного втручання” на запобігання, припинення, усунення масових грубих порушень прав людини. Тобто важливо встановити чи при здійсненні інтервенції коаліція держав робила це саме з зазначеною метою захисту прав людини.

Як Сполучені Штати Америки, так і інші члени коаліції держав відкрито задекларували, що метою їхнього “воєнного/збройного втручання” був, зокрема, захист цивільного населення від тих порушень основоположних прав людини віднесених до мінімального гуманітарного стандарту, про які йшлося вище.

---

¹³³ Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic Rule of Terror: Living under ISIS in Syria [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://web.archive.org/web/20150204115327/http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/HR_CRP_ISIS_14Nov2014.pdf.

Таким чином, “воєнне/збройне втручання” коаліції держав на території підконтрольні ІДІЛ здійснювалися з гуманітарною метою.

Ще однією важливою ознакою гуманітарної інтервенції, яку необхідно встановити є те, що вона здійснюється без згоди держави інтервенції. Аналізоване «збройне воєнне втручання» здійснювалося на територіях підконтрольних ІДІЛ, що формально належать до таких держав як Сирія та Ірак. Проте важливо зазначити, що згода чи незгода офіційних Дамаску та Багдаду не повинні братися до уваги, оскільки території, на які здійснювалася інтервенція не були їм фактично підконтрольні.

Саме тому ознака відсутності згоди об’єкта інтервенції відсутня, бо «воєнне/збройне втручання» було здійснене проти волі ІДІЛ, що фактично контролював ці території.

Також важливою ознакою гуманітарної інтервенції є те, що вона здійснюється з мандатом Ради Безпеки ООН або ж без нього. Аналізований кейс відзначається тим, що коаліція держав діяла без авторизації її дій з боку Ради Безпеки ООН. Саме тому аналізоване «воєнне/збройне втручання» було кваліфіковано як таке, що здійснюється групою держав, а не міждержавною організацією.

Таким чином, унаслідок здійсненого аналізу та порівняння кейсу інтервенції коаліції держав на території підконтрольній ІДІЛ, можна констатувати, що ця інтервенція є гуманітарною в розумінні цієї роботи, оскільки вона наділена виділеними в рамках цього дослідження ознаками.

Також для повного розуміння аналізованого кейсу вважаємо за потрібне дослідити співвідношення між цією гуманітарною інтервенцією та вимогами концепції «відповідальності з захисту».

Вимогами цієї концепції стосовно гуманітарної інтервенції є добрий намір, останній засіб, пропорційність засобів, вірогідність успіху, наявність повноважень.

Щодо вимоги “добрий намір”, то вважаємо, що вона дотримана, адже гуманітарна інтервенція була спрямована на припинення страждань

населення. Вимога “останній засіб” також була дотримана, оскільки перед тим як вдаватися саме до гуманітарної інтервенції США вживали заходів з метою врегулювання ситуації дипломатичним шляхом.

“Пропорційність заходів” була дотримана оскільки коаліція держав здійснювала точкові бомбардування по об’єктах, де не містилося цивільне населення.

Щодо “вірогідності успіху”, то сумнівно, що можна було з великою ймовірністю передбачити чи ці дії держав коаліції справді припинять страждання населення.

“Наявність повноважень” означає наявність авторизації гуманітарної інтервенції з боку Ради Безпеки ООН. В аналізованому кейсі встановлено, що мандат від ООН був відсутній, а тому ця вимога не дотримана.

Підсумовуючи аналіз кейсу, що мав місце в цьому питанні, можна констатувати, що інтервенція коаліції держав на території Сирії та Іраку підконтрольні ІДІЛ містить ознаки гуманітарної інтервенції.

3.2 Міжнародно-правова кваліфікація інтервенції Російської Федерації в Крим.

Іншим актуальним кейсом для дослідження в рамках цієї магістерської роботи вважаємо події в Україні в 2014 році, а саме анексію Криму Російською Федерацією. У політичному дискурсі, що супроводжував ці події були постійно присутніми тези про гуманітарні мотиви такої анексії. Нашим завданням бачимо аналіз цієї ситуація та встановлення висновку про наявність чи відсутність ознак гуманітарної інтервенції в анексії Криму Російською Федерацією.

Обговорювані події мали місце в 2014 році та становлять збройне втручання Російської Федерації, що була спрямована на порушення територіальної цілісності України, а також на порушення недоторканності її кордонів, шляхом відторгнення території Автономної Республіки Крим, що

входила в склад України та приєднання її у якості суб'єкта федерації до складу Російської Федерації.

Установлено, що досліджувані події відбувалися наступним чином. Наприкінці лютого, на початку березня 2014 року на території Автономної Республіки Крим з'явилися невідомі озброєні військові формування без розпізнавальних знаків, які отримали в пресі та народі назву "зелені чоловічки"¹³⁴. Окрім цих осіб без розпізнавальних знаків на території автономної республіки були помічені й інші групи невідомих озброєних людей.

Важливо, що ці збройні формування без розпізнавальних знаків здійснили насильницьке захоплення адміністративних будівель на території Автономної Республіки Крим. Так, у ніч з 26 на 27 лютого 2014 року ці невідомі озброєні особи захопили будівлі Верховної Ради АР Крим та Ради Міністрів АР Крим, що були представницьким та виконавчим органом влади автономної республіки¹³⁵. Важливо, що за наслідком захоплення цих будівель на них були вивішені прапори Російської Федерації.

У цей же часовий відрізок так звані "зелені чоловічки" розпочали блокування військових частин та інших стратегічно важливих військових об'єктів Збройних Сил України на території Автономної Республіки Крим. Були заблоковані аеропорти та паромна переправа.

Опісля цих подій було призначено дату неконституційного та незаконного референдуму про відокремлення території АР Крим від України, який відбувся і за наслідками якого Крим було включено до складу Російської Федерації всупереч нормам та принципам міжнародного права¹³⁶. Ці події були засуджені міжнародною спільнотою та визнані протиправними.

---

¹³⁴ Shevchenko V. "Little green men" or "Russian invaders"? [Електронний ресурс] / Vitaly Shevchenko. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>.

¹³⁵ У Сімферополі невідомі бойовики захопили парламент та уряд Криму і вивісили над ними прапор РФ [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://tyzhden.ua/News/103358>.

¹³⁶ Незаконний Референдум в Криму: Хроніка Фальсифікації [Електронний ресурс] // 5 Канал. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.5.ua/suspilstvo/nezakonnyi-referendum-u-krymu-khronika-falsyfikatsii-166592.html>.

Тож чи мали ці події ознаки гуманітарної інтервенції з боку Російської Федерації? Для того аби відповісти на це центральне питання варто проаналізувати цю ситуацію на предмет наявності ознак, що притаманні гуманітарній інтервенції.

Першою ключовою ознакою гуманітарної інтервенції є те, що вона являє собою “воєнне/збройне втручання”.

Згідно з наведеними в цій роботі висновками “воєнне/збройне втручання” може бути здійснене в формі “вторгнення або нападу збройних сил держави на територію іншої держави або будь-якої військової окупації, який би тимчасовий характер вона не носила, що є наслідком такого вторгнення чи нападу, або будь-якої анексії із застосуванням сили території іншої держави або її частини.¹³⁷”

Можна стверджувати про факт анексії території Автономної Республіки Крим, адже Російська Федерація здійснила незаконне приєднання частини території України. Важливо відзначити, що аналізовані події, що мали місце в Криму визнані міжнародною спільнотою анексією.

Так, згідно з Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи події в Криму названі “незаконною анексією Криму Російською Федерацією, а тому вони не мають юридичної сили та не можуть бути визнані Радою Європи¹³⁸”. Таким чином, згідно з позицією Ради Європи мала місце саме анексія.

Іншою формою здійснення “воєнного/збройного втручання” в рамках цього магістерського дослідження визнано “бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави.¹³⁹”

Важливо відзначити, що події в Криму в 2014 році не містили елементів цієї ознаки, а тому не можна зробити висновку про її наявність.

---

¹³⁷Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

¹³⁸Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions [Електронний ресурс] // Parliamentary Assembly of Council of Europe. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en>.

¹³⁹ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

“Блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави” є наступною можливою формою здійснення “воєнного/збройного втручання”.¹⁴⁰ Варто зазначити, що під час подій в Криму мала місце блокада Керченської переправи¹⁴¹. Проте зазначено, що такі дії мають здійснюватися збройними силами іншої держави, тоді як в аналізованих подіях брали участь озброєні групи осіб без розпізнавальних знаків.

Тому складно говорити про наявність цієї форми “воєнного/збройного втручання”.

Наступною формою є “напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави”.¹⁴² Вважаємо, що ця форма також мала б місце під час подій в Криму, адже військові частини Збройних Сил України були заблоковані, а згодом захоплені штурмом, проте ці дії також були здійснені особами без розпізнавальних знаків.

Ще однією актуальною для цього кейсу формою “воєнного/збройного втручання” є “застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави згідно угоди з державою, яка їх приймає, в порушення умов, передбачених цією угодою, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди”.¹⁴³

Згідно з міждержавними угодами між Україною і Російською Федерацією 1997 р., які врегульовували питання перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України¹⁴⁴, дію яких згодом було незаконно продовжено відповідно до т.зв. «Харківської

---

¹⁴⁰Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії.

¹⁴¹ Веселова В. Ворота анексії: як у Криму захоплювали аеропорти й переправу [Електронний ресурс] / Вікторія Веселова. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.krymr.com/a/28340389.html>.

¹⁴² Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

¹⁴³Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

¹⁴⁴ Угода між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту від 28.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 157.

угоди» 1997 р.¹⁴⁵ в Криму базувалися сили Чорноморського флоту Російської Федерації¹⁴⁶. Вважаємо, що ця форма також могла бути втілена під час подій на Кримському півострові з огляду на те, що Російська Федерація мала в своєму розпорядженні сили Чорноморського флоту, що базувалися в Севастополі та цілком ймовірно, що використовувала їх у під виглядом “зелених чоловічків”.

“Дії держави, яка дозволяє, щоб її територія, надана нею у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акта агресії проти третьої держави” також є формою здійснення “воєнного/збройного втручання”¹⁴⁷. Проте в аналізованому кейсі, вважаємо, що ознаки цієї форми відсутні.

Сьомою та найбільш актуальною формою здійснення “воєнного/збройного втручання” згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН є “заслання державою чи від імені держави озброєних банд, угруповань та регулярних сил або найманців, що здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави настільки серйозного характеру, що це дорівнює перерахованим вище актам, або її істотна участь в них”¹⁴⁸.

З огляду на те, що перераховані раніше дії з блокування військових частин та об’єктів, захоплення адміністративних будівель, а також аеропортів та інших об’єктів, здійснювалися невідомими особами без розпізнавальних знаків аналіз саме цієї форми здійснення “воєнного/збройного втручання” є актуальним.

Важливо відзначити той факт, що очевидним є те, що зазначені озброєні формування без розпізнавальних знаків діяли в інтересах Російської Федерації. Свідченням цього є щонайменше факт того, що за наслідком

---

¹⁴⁵ Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов’язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 157.

¹⁴⁶ Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 157.

¹⁴⁷ [Бойко І. І.](#) Визначення агресії в міжнародному праві / І. І. Бойко // [Вісник Академії адвокатури України](#). - 2010. - Число 1. - С. 178-179. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2010_1_36

¹⁴⁸ [Бойко І. І.](#) Визначення агресії в міжнародному праві.

захоплення адміністративних об'єктів, ці озброєні групи людей вивішували прапори Російської Федерації¹⁴⁹.

А також важливо відзначити, що кінцевою метою озброєних груп осіб без розпізнавальних знаків було приєднання території Автономної Республіки Крим до Російської Федерації оскільки вони здійснювали всі заходи, що сприяли такому розвитку подій.

Також не менш важливими є заяви офіційних осіб Російської Федерації, зокрема президента В. В. Путіна, у яких він відкрито визнавав присутність військ Російської Федерації на території Криму. Зокрема, він зазначав наступне: «Ми не воювали, не окупували нікого, ніде не стріляли. Ми використовували збройні сили задля щоб стримати 22 тисячі військовослужбовців України від втручання в волевиявлення людей, що проживають в Криму»¹⁵⁰. Такі слова прямо свідчать про те, що люди, що здійснювали блокування військових частин та об'єктів України були представниками збройних сил Російської Федерації.

Тому вважаємо, що ці озброєні групи осіб без розпізнавальних знаків є озброєними угрупованнями та регулярними силами в розумінні аналізованої форми здійснення “воєнного/збройного втручання”.

Для того аби їхні дії вважати такими, що становлять “воєнне/збройне втручання”, зазначено, що їхні дії мають носити настільки серйозний характер, що це дорівнює проаналізованим вище формам “воєнного/збройного втручання”.

Стверджуємо, що дії, що буди здійснені цими озброєними групами осіб без розпізнавальних знаків, які є озброєними угрупованнями та регулярними силами Російської Федерації, мали ознаки проаналізованих вище форм, а саме мали місце:

---

¹⁴⁹Річниця у фото: як у Криму підняли російські прапори [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43211436>.

¹⁵⁰Путин: мы никого не оккупировали в Крыму [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.bbc.com/russian/news/2016/01/160111_putin_crimea_bild_interview.

- «блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави.¹⁵¹»

- «напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави.¹⁵²»

- «застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави згідно угоди з державою, яка їх приймає, в порушення умов, передбачених цією угодою, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди.¹⁵³»

Таким чином, дії Російської Федерації в Криму становили «воєнне/збройне вторгнення».

Наступною ознакою гуманітарної інтервенції, яку необхідно встановити є те, що вона здійснюється певною державою, групою, держав чи міждержавною організацією. З огляду на наведений вище висновок про наявність «воєнного/збройного втручання» російської Федерації можна стверджувати, що припутня ознака здійснення окремою державою.

Ще однією важливою ознакою гуманітарної інтервенції є здійснення її проти волі держави в яку відбувається втручання. В аналізованому кейсі Російська Федерація здійснила «воєнне/збройне втручання» на територію України всупереч її волі. Тому ця ознака гуманітарної інтервенції також присутня.

Також важливо відзначити, що «Російської Федерації робила спробу виправдати кримські події лютого–березня 2015 р. «захистом російського населення Криму» з одночасним позиціонуванням України як недієздатної держави (англ. failed state), яка має на меті проведення етнічних чисток у Криму і, водночас, не бажає і не має змоги захистити кримчан»¹⁵⁴. Також важливо, що Російська Федерація вже намагалася обґрунтувати втручання в

---

¹⁵¹Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

¹⁵²Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії.

¹⁵³Там само.

¹⁵⁴Городиський І.М. До питання застосування концепції «відповідальності із захисту» (responsibility to protect): роль Ради Безпеки ООН / І.М. Городиський // Вісник Львівського університету : Серія міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 37-2. – С. 72-81.

Грузію за концепцією «відповідальності з захисту»¹⁵⁵. Проте ця спроба була невдалою.

Проте чи не найбільш важливою ознакою гуманітарної інтервенції є здійснення її з гуманітарною метою, тобто з метою припинення порушень основоположних прав людини, що відносяться до мінімального гуманітарного стандарту. Також важливо, що такі порушення мають мати масовий, грубий, систематичний характер та бути наявними. Лише в цьому випадку можна стверджувати наявність підстав для інтервенції з гуманітарною метою. Тому що коли підстава для гуманітарної інтервенції відсутня, то не можна стверджувати, що “воєнне/збройне втручання” має гуманітарну мету.

Так, Президент Російської Федерації наступним чином виправдав анексію Криму під своєї промови з нагоди включення Криму до складу Російської Федерації: «Ті хто чинив опір путчу, одразу опинилися під загрозою репресій і каральних операцій. Першим на черзі звісно був Крим, російськомовний Крим. Уз зв'язку з цим жителі Криму та Севастополя звернулися до Росії з закликом захистити їхні права і їх життя, не допустити того, що відбувалося і зараз відбувається в Києві»¹⁵⁶. Саме загрозою життям жителів Криму В.В. Путін постфактум виправдовував здійснення «воєнного/збройного втручання» на територію Криму.

Проте проаналізувавши низку звітів від правозахисних організацій, зокрема Human Rights Watch¹⁵⁷, за підсумками 2013 року ми не виявили наявності масових, грубих та систематичних порушень прав людини віднесених до мінімального гуманітарного стандарту. Таким чином не можна стверджувати про наявність підстави для здійснення гуманітарної інтервенції. Також неможливо стверджувати, що “воєнне/збройне втручання”

---

¹⁵⁵Інтерв'ю пана Лаврова для БіБіСі, 09.08.2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mid.ru>

¹⁵⁶Звернення Президента Російської Федерації [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://kremlin.ru/events/president/news/20603>.

¹⁵⁷Всесвітній звіт 2014: Україна Події 2013 року [Електронний ресурс] // Human Rights Watch – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hrw.org/uk/world-report/2014/country-chapters/260187>.

мало гуманітарну мету оскільки масові, грубі, систематичні порушення прав людини на території Криму були відсутні.

Остання ознака, що передбачає, те, що гуманітарна інтервенція мала би авторизуватися Радою Безпеки ООН також відсутня. Навпаки ООН засудила дії Російської Федерації, що були спрямовані на анексію території Кримського півострова.

Таким чином, можна стверджувати про те, що дії Російської Федерації з анексії Криму не становили гуманітарну інтервенцію.

Висновки до Розділу 3.

Аналіз двох актуальних кейсів «воєнного/збройного втручання», що відбулися в недавньому минулому дозволив побачити як реалізовується концепція гуманітарної інтервенції та зробити такі висновки.

Дії коаліції держав на території Сирії та Іраку підконтрольній ІДІЛ становили гуманітарну інтервенцію:

1. Дії коаліції держав становили «воєнне/збройне втручання» у формі бомбардування.

2. Інтервенція здійснювала на території підконтрольній ІДІЛ та на яких мали місце масові, грубі, систематичні та наявні порушення права на фізичну недоторканність, у тім числі порушення заборони тортур, порушення заборони дискримінації та переслідувань за ознакою політичних переконань та порушення заборони депортацій.

3. Інтервенція здійснювалася з метою припинити вказані порушення прав людини.

З огляду на наявність наведених ознак дії коаліції держав становили гуманітарну інтервенцію.

У той час як аналіз кейсу інтервенції Російської Федерації в Крим дозволив констатувати відсутність достатньої кількості ознак гуманітарної інтервенції для визнання цих дій гуманітарною інтервенцією:

1. На нашу думку, дії Російської Федерації становили «воєнне/збройне втручання» у формі заслання державою озброєних угруповань та регулярних сил.

2. Ці озброєні угруповання та регулярні сили здійснювали блокаду портів чи берегів держави, а також напад на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави. Тому такі дії становили «воєнне/збройне втручання».

3. Проте в цьому кейсі відсутня гуманітарна мета інтервенція оскільки стан дотримання прав людини на цих територіях не вказував на наявність масових, грубих, систематичних та наявних порушень прав людини віднесених до гуманітарного стандарту.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки, що мають теоретичне та прикладне значення:

1. Розвиток доктринальних підходів концепції гуманітарної інтервенції мав місце на всіх історичних етапах. Так, розуміння гуманітарної інтервенції в часи античності та середньовіччя було частиною концепції справедливої війни. Свої погляди щодо здійснення збройного втручання з метою захисту населення розглядали у своїх роботах Платон, Аристотель, Цицерон, Сенека. У наступні історичні періоди поштовху дискусіям проблематики справедливої війни надало відкриття Америки та потреби взаємодіяти з місцевим населенням. Ф. Суарез, Ф. де Віторія, А. Джентілі, Г. Гроцій та інші вчені досліджували проблематику справедливої війни з метою врятування життів невинуватих осіб, що ставали жертвами жертвоприношень на території Американського континенту.

Розвиток сучасного розуміння гуманітарної інтервенції бере свій початок з ХХ століття. Після Другої світової війни та утворення Організації Об'єднаних Націй здійснення односторонніх відбувається рух до здійснення гуманітарних інтервенцій за мандатом Ради Безпеки ООН. Хоча односторонні гуманітарні інтервенції і надалі мають місце у міжнародно-правовій практиці, їхнє здійснення засуджується в доктрині міжнародного права. Усталеною стає позиція щодо неправомірності односторонньої неавторизованої гуманітарної інтервенції.

2. Аналіз існуючих підходів до розуміння поняття «гуманітарної інтервенції» дозволяє виділити наступні ознаки цього питання. Перш за все, гуманітарна інтервенція це завжди «воєнне/збройне втручання». По-друге, таке «воєнне/збройне втручання» повинно здійснюватися окремою державою, групою держав в або міждержавною організацією. По-третє, гуманітарна інтервенція завжди спрямована проти певної держави та здійснюється всупереч волі такої держави. По-четверте, гуманітарна

інтервенція здійснюється з гуманітарною метою, тобто з метою захисту основоположних прав людини. По-п'яте, гуманітарна інтервенція може бути авторизованою та неавторизованою Радою Безпеки ООН.

На основі проведеного аналізу змісту та ознак концепції «гуманітарної інтервенції», можна запропонувати наступне визначення цього поняття: «це воєнне/збройне втручання певної держави, групи держав чи міжнародної організації в іншу державу з гуманітарною метою, що здійснюється без згоди держави інтервенції, з чи без мандату Ради Безпеки ООН». На нашу думку, це визначення в повній мірі розкриває ті підходи, які застосовуються до розуміння концепції гуманітарної інтервенції в теорії та практиці сучасного міжнародного права».

3. Поняття «воєнного/збройного втручання» слід розуміти через сім форм агресії згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН про визначення агресії від 1974 року. Виділення цих форм є важливим кроком для вироблення чітких критеріїв розмежування гуманітарної інтервенції від суміжних інститутів міжнародного права.

Такими формами є:

- «Вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є наслідком такого вторгнення чи нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини.¹⁵⁸»

- «Бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави.¹⁵⁹»

- «Блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави.¹⁶⁰»

---

¹⁵⁸Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

¹⁵⁹Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.

¹⁶⁰Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії.

- «Напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави.¹⁶¹»

- «Застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави згідно угоди з державою, яка їх приймає, в порушення умов, передбачених цією угодою, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди.¹⁶²»

- «Дії держави, яка дозволяє, щоб її територія, надана нею у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акта агресії проти третьої держави.¹⁶³»

- «Заслання державою чи від імені держави озброєних банд, угруповань та регулярних сил або найманців, що здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави настільки серйозного характеру, що це дорівнює перерахованим вище актам, або її істотна участь в них.¹⁶⁴»

Таким чином, виділення конкретних форм здійснення «воєнного/збройного втручання» значно спрощує міжнародно-правову кваліфікацію певних дій держави як гуманітарну інтервенцію.

4. Структуру гуманітарної інтервенції становлять суб'єкт та об'єкт гуманітарної інтервенції. Суб'єктами можуть виступати окрема держава, група держав, міждержавна організація. Об'єктом гуманітарної інтервенції в доктрині міжнародного права прийнято вважати державу, на території якої мають місце масові, грубі, систематичні та наявні порушення прав людини.

5. Концепція «відповідальності з захисту» встановлює вимоги до гуманітарної інтервенції як форми «обов'язку захистити». Для того, щоб відповідати критеріям «відповідальності із захисту» гуманітарна інтервенція повинна відповідати таким критеріям як: добрий намір, останній засіб, пропорційність засобів, вірогідність успіху, наявність повноважень.

---

¹⁶¹Там само.

¹⁶²Там само.

¹⁶³Там само.

¹⁶⁴Там само.

Гуманітарна інтервенція розглядається як складова частина одного з елементів концепції «відповідальності з захисту», а саме «обов'язку захистити». Таким чином, гуманітарна інтервенція та «відповідальність з захисту» співвідносяться як частина та ціле.

6. «Воєнне/збройне» втручання з боку коаліції держав на території Сирії та Іраку підконтрольні ІДІЛ містить достатню кількість ознак гуманітарної інтервенції. До таких ознак можна віднести наявність «воєнного/збройного втручання» у формі бомбардування. Здійснення коаліцією держав як групою держав з гуманітарною метою. Території підконтрольні ІДІЛ мають ознаки об'єкта інтервенції оскільки на цих територіях мали місце масові, грубі, систематичні, наявні порушення прав людини віднесених до мінімального гуманітарного стандарту. Сукупність цих ознак дозволила констатувати наявність гуманітарної інтервенції в досліджуваному кейсі.

7. Кейс анексії Автономної Республіки Крим не містить достатніх ознак гуманітарної інтервенції в діях Російської Федерації, а тому констатовано, що дії Російської Федерації не були гуманітарною інтервенцією. Зокрема, це обумовлено такими факторами. Попри те, що дії Російської Федерації становили «воєнне/збройне втручання», відсутні такі ключові ознаки як наявність об'єкта інтервенції та гуманітарної мети. По-перше, на території Криму були відсутні масові, грубі, систематичні та наявні порушення прав людини, що становлять мінімальний гуманітарний стандарт. По-друге, оскільки відсутні вказані порушення прав людини автоматично не можна говорити про наявність мети захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Вітчизняні джерела

1. [Бойко І.І.](#) Визначення агресії в міжнародному праві / І. І. Бойко // [Вісник Академії адвокатури України](#). - 2010. - Число 1. - С. 178-179. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2010_1_36
2. Веселова В. Ворота анексії: як у Криму захоплювали аеропорти й переправу [Електронний ресурс] / Вікторія Веселова. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.krymr.com/a/28340389.html>.
3. Власюк В. Деякі основи "обов'язку захистити" в міжнародному праві [Електронний ресурс] / В. Власюк
4. Всесвітній звіт 2014: Україна Події 2013 року [Електронний ресурс] // Human Rights Watch – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hrw.org/uk/world-report/2014/country-chapters/260187>.
5. Ганджа В. Гуманітарна інтервенція як виклик безпеці держави [Електронний ресурс] / Вікторія Ганджа // International Scientific Journal “Internauka” – Режим доступу до ресурсу: <https://www.internauka.com/uploads/public/15136811165677.pdf>.
6. Городиський І.М. До питання застосування концепції «відповідальності із захисту» (responsibility to protect): роль Ради Безпеки ООН / І.М. Городиський // Вісник Львівського університету : Серія міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 37-2. – С. 72-81.
7. Грін О. Словник міжнародно-правових термінів [Електронний ресурс] / Олександр Грін. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8940/1/Словник%20міжнар.-правових%20термінів.pdf>.
8. Доповідь Генерального секретаря ООН «Виконання обов'язку захищати».
9. Єремєєва І. Еволюція концепції гуманітарної інтервенції в пост біполярній системі міжнародних відносин [Електронний ресурс] / І. А.

- Єремєєва. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://politicus.od.ua/3_2016/33.pdf.
10. Здоровега М. Проблема легітимності гуманітарних інтервенцій у сучасних міжнародних відносинах [Електронний ресурс] / Мар'яна Здоровега // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитк. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28413/1/017-102-107.pdf>.
11. Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика / Володимир Ігорович Мотиль. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 302 с.
12. Незаконний Референдум в Криму: Хроніка Фальсифікації [Електронний ресурс] // 5 Канал. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.5.ua/suspilstvo/nezakonnyi-referendum-u-krymu-khronika-falsyfikatsii-166592.html>.
13. Криницька, Н. Міжнародне гуманітарне право: загальна інформація – Товариство Червоного Хреста України – Електронний ресурс - <http://redcross.org.ua/ihl/general-information/>
14. Правове регулювання застосування сили і тлумачення п. 4 ст. 2 Статуту ООН в практиці держав [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://stud.com.ua/59246/pravo/pravove_regulyuvannya_zastosuvannya_sili_tlumachennya_statutu_praktitsi_derzhav.
15. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН Про визначення агресії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74.
16. Річниця у фото: як у Криму підняли російські прапори [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43211436>.
17. Селіванов А. Суверенітет народу і його забезпечення публічною владою [Електронний ресурс] / А. Селіванов. – 2009. – Режим доступу до

- ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28728/09-Selivanov.pdf?sequence=1>.
18. Сирота Н. Гуманітарна інтервенція в контексті геополітики Заходу [Електронний ресурс] / Н. Сирота, Р. Хомелева. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2014_2-1_47.pdf.
19. Сіваш Е. Концепція "відповідальності з захисту" як баланс принципів державного суверенітету та поваги до прав людини.
20. Тлумачення слова "гуманітарний" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://vseslova.com.ua/word/Гуманітарний-28419u>.
21. У Сімферополі невідомі бойовики захопили парламент та уряд Криму і вивісили над ними прапор РФ [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://tyzhden.ua/News/103358>.
22. Угода між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту від 28.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 157.
23. Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 157.
24. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 157.
25. Чайковський Я. Роль концепції Responsibility to Protect [Електронний ресурс] / Я. Чайковський. – 2013.
26. Що таке права людини? [Електронний ресурс] // Рада Європи – Режим доступу до ресурсу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights->
- .

Зарубіжні джерела

27. A More Secure World: Our Shared Responsibility: report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change.
28. Background Information on the Responsibility to Protect [Electronic source] // The Outreach Programme on the Rwanda Genocide and the United Nations. – Cit. 09.01.2016. – Retrieved from : <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsibility.shtml>.
29. Boisen C. The Emerging Idea of Humanitarian Intervention / Camilla Boisen., 2013. – 219 с.
30. Cavallar G. The Rights of Strangers: Theories of International Hospitality, the Global Community and Political Justice since Vitoria / Georg Cavallar. – Aldershot: Ashgate Publishing Limited. – 417 с.
31. Criddle E. Three Grotian Theories of Humanitarian Intervention [Электронный ресурс] / Evan J. Criddle // Theoretical Inquiries 473 in Law. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://din-online.info/pdf/th16-2-9.pdf>.
32. Deng F. Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Africa [Электронный ресурс] / F. M. Deng. – 1996. – Режим доступа до ресурсу: <http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/4381/>.
33. Gareth Evans. The Responsibility to Protect. Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All / Gareth Evans. – Washington, 2008.
34. Heraclides A. Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century / A. Heraclides, A. Dialla., 2015. – 272 с.
35. Holzgrefe J. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas / J.L. Holzgrefe. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 1 с.
36. Human Rights [Электронный ресурс] // United Nations – Режим доступа до ресурсу: <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/human-rights/>.
37. Human Rights, Intervention and the Use of Force / Edited by Philip Alston and Euan MacDonald. – Oxford : Oxford University Press, 2008.
38. James Pattison. Humanitarian Intervention and The Responsibility to Protect. Who Should to Intervene? / James Pattison. – Oxford : Oxford University Press, 2010.

39. Jeppsson J. Contesting Illegality A Critical Examination of the Unlawfulness of Humanitarian Interventions [Электронный ресурс] / Jon Jeppsson. – 2009. – Режим доступа до ресурсу: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1525032&fileOId=1525036>.
40. Johnson C. What is meant by the ‘responsibility to protect?’ Humanitarian intervention in Iraq and Darfur [Электронный ресурс] / Cymbeline Johnson – Режим доступа до ресурсу: <https://www.uts.edu.au/sites/default/files/com-student-work-cymbeline-johnson.pdf>.
41. Johnson J. Humanitarian intervention, the responsibility to protect, and sovereignty: historical and moral reflections [Электронный ресурс] / James Turner Johnson // Michigan State International Law Review. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://digitalcommons.law.msu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1174&context=ilr>.
42. Kantareva S. D. The Responsibility to Protect: Issues of Legal Formulation and Practical Application / Silva D. Kantareva // Interdisciplinary Journal of Human Rights Law. – 2011–2012. – Vol. 6. – P. 2–27
43. Kardas S. Humanitarian Intervention: The evolution of the idea and practice [Электронный ресурс] / S. Kardas // Perceptions Journal of International Affairs. – 2001. – Режим доступа до ресурсу: <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/+%DEaban-Karda+%FE.pdf>.
44. Kundsén T. Humanitarian Intervention Revisited: Post-Cold War Responses to Classical Problems / T. B. Kundsén. – Pugh, London: The UN, Peace and Force, 1997
45. Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/iicisyrria/pages/independentinternationalcommission.aspx>.

46. Nardin T. From Right to Intervene to Duty to Protect: Michael Walzer on Humanitarian Intervention [Электронный ресурс] / Terry Nardin // The European Journal of International Law. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ejil.org/pdfs/24/1/2371.pdf>
47. Maazaoui A. Vietnam's Invasion of Cambodia: Humanitarianism or Unwanted Occupation? [Электронный ресурс] / Abbas Maazaoui. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: http://www.academia.edu/11357334/Vietnams_Invasion_of_Cambodia_Humanitarianism_or_Unwanted_Occupation.
48. Oppenheim L. International Law / Lassa Oppenheim.. – 430 с. – (9).
49. Payandeh M. With Great Power Comes Great Responsibility? The Concept of the Responsibility To Protect Within the Process of International Lawmaking / M. Payandeh // The Yale Journal of International Law. – 2010. – Vol. 35. – P. 469– 516.
50. Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions [Электронный ресурс] // Parliamentary Assembly of Council of Europe. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en>.
51. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic Rule of Terror: Living under ISIS in Syria [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://web.archive.org/web/20150204115327/http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/HRC_CRP_ISIS_14Nov2014.pdf.
52. Responsibility to Protect: From Principle to Practice / Edited by Julia Hoffmann and Andre Nollkaemper. – Amsterdam : Pallas Publications, 2013.
53. Roberts A. Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights [Электронный ресурс] / Adam Roberts. – 1993. – Режим доступа до ресурсу: https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course%20Material/SEC6302/Readings/Lesson_4/Roberts.pdf.

54. Ryniker A. The ICRC's position on "humanitarian intervention" [Электронный ресурс] / Anne Ryniker. – 2001. – Режим доступа до ресурсу: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/527-532_ryniker-ang.pdf.
55. Sandbu M. Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect [Электронный ресурс] / Magnus D. Sandbu – Режим доступа до ресурсу: [http://www.lundajurist.se/WEB.nsf/\(MenuItemByDocId\)/ID9E876F5E6BF07C12C1257EDD0050DF93/\\$FILE/JUFN27%20Humanitarian%20Intervention%20and%20Responsibility%20to%20Protect%20151127.pdf](http://www.lundajurist.se/WEB.nsf/(MenuItemByDocId)/ID9E876F5E6BF07C12C1257EDD0050DF93/$FILE/JUFN27%20Humanitarian%20Intervention%20and%20Responsibility%20to%20Protect%20151127.pdf).
56. Sands P. A Memory of Justice: The Unexpected Place of Law In International Law – Personal History / P. Sands // Case Western Reserve Journal of International Law. – 2011. – Vol. 43, Issue 3. – P. 739–758.
57. Scott L. A Success Story? The British Intervention in Sierra Leone Revisited [Электронный ресурс] / Lucy Scott. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/blog/a-success-story-the-british-intervention-in-sierra-leone-revisited>.
58. Shevchenko V. "Little green men" or "Russian invaders"? [Электронный ресурс] / Vitaly Shevchenko. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>.
59. Seybolt T. Humanitarian Military Intervention The Conditions for Success and Failure [Электронный ресурс] / Taylor B. Seybolt // Oxford University Press. – 2008. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI08Seybolt.pdf>.
60. Taylor B. Seybolt. Humanitarian Military Intervention. The Conditions for Success and Failure. / Taylor B. Seybolt. – Oxford : Oxford University Press, 2008.
61. Tesón F. The Liberal Case for Humanitarian Intervention [Электронный ресурс] / Fernando R Tesón // FSU College of Law. – 2001. – Режим доступа до ресурсу: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=82112209600208206611909700602810107705803302608400102810411001602411702609603304300002500710906>

5114009000091114109094088001043065027088113108115007118126064077042046025097079070005126085102126066087067127095113090099002077065125086073018083065&EXT=pdf.

62. The Ashgate research companion to modern warfare / G. Kassimeris, J. Buckley (eds.). – Farnham : Ashgate, 2010. – 467 p.

63. The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (December 2001). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>

64. The State of Art of Humanitarian- Action [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://euhap.eu/upload/2014/09/the-state-of-art-of-humanitarian-action-2013.pdf>.

65. Звернення Президента Російської Федерації [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://kremlin.ru/events/president/news/20603>.

66. Інтерв'ю пана Лаврова для БіБіСі, 09.08.2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mid.ru>

67. Путин: мы никого не оккупировали в Крыму [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.bbc.com/russian/news/2016/01/160111_putin_crimea_bild_interview.